

URTX

E **STUDI DE LES FONTS**

**DOCUMENTALS QUE INFORMEN SOBRE
ELS ORÍGENS, LA FUNDACIÓ I ELS
PRIMERS TEMPS DEL MONESTIR
CISTERCENC DE VALLBONA**

Núria Petit Bordes

ESTUDI DE LES FONTS

DOCUMENTALS QUE INFORMEN SOBRE

ELS ORÍGENS, LA FUNDACIÓ I ELS PRIMERS TEMPS

DEL MONESTIR CISTERCENC DE VALLBONA

Núria Petit Bordes

Professora del Col·legi
Públic Jacint Verdaguer
de Tàrraga.

Després de fer un apropament a la bibliografia¹ sobre els orígens del monestir de Vallbona ens adonem de què hi ha un referent molt clar, es tracta de l'historiador Jaume Pasqual (1736-1804), fou ell qui al 1800 va transcriure i copiar en el "Llibre Vert"², que es conserva a l'Arxiu Monàstic de Vallbona, els documents bàsics per a construir la història dels seus orígens. El 1837 es publicà el que es pot considerar una síntesi del "Llibre Vert", *La Carta al marquès de Capmany*.³ Aquest opuscle de 44 pàgines ha estat l'eina bàsica per a tots els historiadors que han escrit sobre el monestir de Vallbona.

En el treball que us presentem hem volgut construir la història dels orígens, fundació i primers temps. Per fer-ho hem examinat i interpretat els documents de l'època que en feien referència o que ens podien aportar dades d'utilitat. Bàsicament hem utilitzat els documents que Jaume Pasqual va copiar en el "Llibre Vert" l'any 1800 i que Josep Joan Piquer va publicar el 1977.⁴ També hem consultat, entre d'altres, els documents publicats per Agustí Altisent el 1968, el 1972 i el 1993.⁵

Atès el protagonisme que té la figura de Jaume Pasqual en el nostre treball en les següents línies us oferim algunes dades biogràfiques sobre aquest il·lustre historiador.⁶

Jaume Pasqual fou un dels grans erudits del monestir premonstratenc de Bellpuig de les Avellanes, es formà a la universitat de Cervera abans d'ingressar al monestir (1759) del qual va ser prior i abat. El pare Pasqual va tenir com a mestre a Jaume Caresmar (1717-1791), també membre de la comunitat de Bellpuig de les Avellanes. Es va dedicar a localitzar i a transcriure nombrosos documents històrics, viatjant per tot el principat, en una època en què l'interès per la història experimentava un moment d'eufòria; es parla de l'escola historiogràfica de Bellpuig de les Avellanes,⁷ la qual va esta-

blir estrets lligams amb la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, nascuda al mateix segle XVIII. L'obra més important de Jaume Pasqual és la "Sacra Cathalonia Antiquitatis Monumenta",⁸ una obra manuscrita que es conserva a la Biblioteca de Catalunya. En aquest manuscrit hi ha copiat el "Còdex de Blanca d'Anglesola" del monestir de Vallbona, avui desaparegut però copiat també al "Llibre Vert".

Jaume Pasqual es relacionà amb Vallbona al ser sol·licitat per l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater (1767-1802)⁹. El 18 de març de 1800 el vicari general de l'ordre del Cister envià a l'abadessa un interrogatori on s'interessava pels orígens i fundació del monestir, els seus bens i les seves rendes històriques, les formes d'elecció de l'abadessa i els privilegis papals i reials. L'abadessa encarregà la resposta del qüestionari al pare Pasqual. Després de tres mesos a l'arxiu del monestir, Jaume Pasqual lliurà la resposta el 17 de juliol del 1800, i el 19 d'agost una còpia manuscrita que es coneix com el "Llibre Vert", que es conserva encara a l'arxiu del monestir. Aquest és una autèntica joia historiogràfica de Vallbona, ja que utilitza i transcriu nombrosos documents avui desapareguts i copia íntegrament el desaparegut còdex de Blanca d'Anglesola de finals del XIII i principis del XIV.

A l'Arxiu Monàstic de Vallbona es conserva un altre treball de Jaume Pasqual. Es tracta d'una còpia que va fer el mateix Pasqual de la "Carta al marquès de Capmany". El document data del 7 de gener de 1803 i consta de 12 folis. Posteriorment, al 1837 Jaume Ripoll (1775-1843) s'encarregaria de publicar aquest treball¹⁰ i d'afegir unes notes i observacions, des de la pàgina 31 a la 44, que pretenen esmenar algunes dades imprecises que havia aportat Jaume Pasqual.¹¹

La Carta fou escrita arrel d'un requeriment del marquès de Capmany, Marià de Sabater i de

Vilanova (1757-11837), un destacat polític de Cervera i catedràtic de Dret de la universitat de Cervera. El marquès s'interessà per la personalitat de Berenguera de Cervera i la seva influència sobre el monestir de Vallbona. El text s'estén en les dues personalitats que protagonitzaren els orígens del monestir, Ramon de Vallbona i Berenguera de Cervera, transcrivint alguns dels diplomes.

1- Sobre els orígens eremítics: Ramon de Vallbona.

La historiografia sobre els orígens del monestir de Vallbona gira al voltant d'un personatge carismàtic, es tracta d'un anacoreta anomenat Ramon de Vallbona.

Tot i que no consta en cap dels documents que hem pogut examinar Jaume Pasqual fa a Ramon de Vallbona fill d'Anglesola: *Su indisputable fundador fue un Santo Ermitaño llamado Raimundo de Anglesola y de Vallbona, nombre con que fue conocido por razon de su origen el primero, y de su larga permanencia y habitacion en este valle el segundo.*¹²

Jaume Ripoll a l'editar les notes i observacions a la Carta de J. Pasqual, accepta la possibilitat de que fos natural d'Anglesola i diu: *Que fue natural de Anglesola la espresa claramente el epitafio n. 37; y las palabras del códice antiguo n.14 "Raymundus de Angularia oriundus" convencen que perteneció á la noble estirpe de los Anglesolas.* Ripoll va més enllà i ja el fa pertanyent a la família dels Anglesola.

Francesc Bergadà, 1927, segueix als autors abans esmentats.¹³

Sembla que els tres investigadors han tret la informació del mateix lloc, Jaume Ripoll ens parla del còdex n.14, es tracta amb tota seguretat del que els historiadors contemporanis anomenem Còdex de Blanca d'Anglesola datat entre el 1282-1294,¹⁴ *Libre Vert* de l'Arxiu del monestir de Vallbona.¹⁵

Allí hi ha una vida i miracles de Ramon de Vallbona on se l'anomena *Raymundus, de Angularia oriundus*,¹⁶ es tracta d'un text de tipus llegendari que es va escriure sota la influència de l'abadessa Blanca d'Anglesola. Cal pensar doncs en la possibilitat de que es tracti d'una informació manipulada. El monestir en una de les etapes més florents (1294- 1392) va estar sota la direcció de les abadeses de la casa d'Anglesola i Berenguera de Cervera, que va ser un personatge clau en la fundació del monestir cistercenc també era una noble Anglesola. J.J. Piquer creu que el nom

d'Anglesola li ve per influència de les abadeses d'aquesta casa.¹⁷ El fet que cap document de l'època en què va viure Ramon faci referència a la seva relació amb els Anglesola o amb la població anomenada de la mateixa manera és un motiu més per dubtar-ho.

Per altra banda en dos dels documents referents a Ramon de Vallbona firma el seu germà i en cap dels dos s'hi afegeix el cognom d'Anglesola. Vegeu doc. 7 del 1171 on Ramon cedeix a Poblet els drets que tenia sobre Sorboles i signa el seu germà Piculul, i el doc. 14, del 1176 on se l'anomena Pococolo, on Ramon de Vallbona escriu el seu testament.

Benet Farré, en el seu treball sobre la Poble de Cérvoles, ens diu: *...Cérvoles era un asce-teri d'ermitans, el fundador dels quals fou Ramon de Potelles o Pretelles més endavant anomenat Ramon de Vallbona.*¹⁸ Benet Farré arriba a la conclusió de què Potelles havia de ser el cognom de Ramon ja que hi ha documentat el nebot de Ramon de Vallbona on se l'anomena Ramon de Potelles fill Pocolull¹⁹

El primer document que fa referència a Ramon és la donació que li fa el comte Ramon Berenguer IV el maig del 1157 del lloc de Sorboles,²⁰ l'actual Poble de Cérvoles, amb la intenció de que hi construeixi una església en honor de Santa Maria i una abadia de l'ordre de Sant Benet. El document el signa a Tortosa el comte Ramon Berenguer juntament amb altres nobles: Guillem i Albert de Castellvell i Guillem de Copons entre altres. El document evidencia que en aquestes dates Ramon ja gaudia d'un cert prestigi religiós i polític (vegeu doc. 1).

L'abadia no s'arribà a construir. Per una banda, Ramon de Vallbona, tot i haver-se compromès amb el comte, no sembla tenir intenció de deixar la vida d'anacoreta per substituir-la pel cenobitisme, sinó que, ben al contrari, veurem com en els anys posteriors es va convertint en el líder dels eremitoris de l'Urgell, les Garrigues, del Montsant i el Priorat. Per altra banda, tal i com fa notar, Sans i Travé,²¹ Cérvoles estava massa a prop del recent instituit monestir cistercenc de Poblet al qual no deuria interessar la construcció d'un monestir benedictí tant a prop. Els documents ens donen constància d'un seguit d'actuacions protagonitzades per Poblet que culminaran amb la donació que fa Ramon de Vallbona l'abril del 1171 del lloc de Sorboles a Poblet. (Vegeu document nº 7). Però l'abril del 1213 Vallbona encara conserva certs drets sobre la granja de Sorboles, tal i com ho confirma la donació que li fa l'abat de Poblet a l'abadessa de Vallbona d'una hisenda en el terme de Rocafort a canvi de renunciar als seus drets sobre la granja de Sorboles.²²

Vegem les actuacions protagonitzades per l'abadia de Poblet. El juny del 1161 Poblet rep les terres conreades i ermes que té a Sorboles Berenguer Campairol²³, el desembre de 1163 Poblet aconsegueix el domini feudal de Sorboles gràcies a la concessió de Guillem de Cervera i la seva esposa Ermesen, els quals es donen al monestir, i l'escolliren com a lloc de sepultura, a més a més li fan cessió de quinze parellades de terra al lloc on escullin del territori de Sorboles.²⁴ Poblet s'afincà molt aviat en les noves adquisicions; així veurem com el 1172 ja es parla de la granja de Sorboles.²⁵

Cal veure en la donació feta pel comte Ramon Berenguer IV del lloc de *Sorboles*, l'any 1157, un cert paral·lelisme amb la que va fer el 18 de gener del 1150 de *l'hortus Populeti* a l'abat de Fontfreda,²⁶ pel que fa al seu pla repobrador i cristianitzador de les terres recent conquerides de la Catalunya Nova.

En el document es parla de Ramon com eremita del lloc de Sorboles, juntament amb el seu company Guillem i altres que estan allí al servei permanent de Déu.²⁷ Per tant el 1157 Ramon es trobava operant en el territori de Sorboles, cal suposar, com a guia espiritual i cap visible d'un grup d'eremites.

Cal remarcar que no es fa menció del topònim de Vallbona amb el que se'l coneixerà en documents posteriors, de totes maneres no cal posar-ho en dubte, ja que s'ha conservat el document del 1171 en què Ramon de Vallbona cedeix tots els drets que té en el terme de Sorboles. (vegeu doc. n. 7).

El primer document dels que ha sobreviscut, on se l'anomena Ramon de Vallbona, data del 1164, nou anys després de la disposició del comte Ramon Berenguer IV. Aquest cop es tracta d'una disposició del rei Alfons en la qual mana que se li doni, a ell i altres cofrades, un lloc al Montsant. (Vegeu doc. 6). D'aquí endavant quasi bé sempre el trobem identificat com Ramon de Vallbona. La qual cosa ens obliga a fer la reflexió de que el topònim el va adquirir al fer de Vallbona el seu lloc de residència habitual al ser aquest un dels centres eremítics que assoliria una major rellevància segons ho testimonien el seguit de donacions que hi fan els nobles de la zona.

El document de la donació de terres a Sorboles és la primera notícia que tenim de Ramon de Vallbona, però el 28 de febrer del 1153 ja es parla del lloc de Santa Maria de Vallbona on elegeix sepultura una tal Agnès, la qual fa a l'hora donació d'una sort de terra, segons enregistra *l'Índex Vell* del monestir de Vallbona.²⁸ En el lloc doncs existia una capella o església dedicada a Santa Maria i també un grup de

religiosos que havien de rebre la donació feta per Agnès. Possiblement en aquestes dates Ramon de Vallbona ja estava relacionat amb el lloc de Vallbona.

Del 20 de juliol de 1157 és el primer document conegut que relaciona Ramon amb Vallbona. Es tracta de la donació que fa Ramon de Cervera juntament amb altres nobles d'un alou que tenen a la vall de Vallbona. Fan la donació a Déu, a Santa Maria de Vallbona i als religiosos que allí resideixen: l'eremita Ramon, Ramon Duran i Pere (vegeu doc. 2). El 9 d'octubre del mateix any reben de mans de Pere d'Aguda el lloc de Vallbona. (Vegeu doc. 3).

El fet de trobar a Ramon documentat com a eremita de Vallbona i de Sorboles en les mateixes dates ens evidencia que exercia la seva vida anacorètica de forma itinerant. Examinant els documents referents a Ramon de Vallbona traiem la conclusió de que els eremitoris els formaven grups reduïts, de 5 a 10 religiosos, i que hi havia diferents agrupacions distribuïdes dins un territori relativament petit, els quals tot i funcionar d'una manera més o menys autònoma tenien el mateix guia o pare espiritual, en aquest cas Ramon, el qual a l'hora els representava cara a fora.

Així el 18 de juliol del 1164 Ramon de Cervera i els seus donen als habitants de Santa Maria de Vallbona i als del Sant Esperit l'església de Sant Joan de Colobres juntament amb una porció d'alou. El document doncs ens dóna constància d'un altre centre eremític, el del Sant Esperit, segons Piquer, a uns dos quilòmetres al sud-est de Vallbona, on posteriorment es va crear una granja annexa al monestir de la qual avui no en queda res.²⁹ (Vegeu el document n° 5).

En aquest document es parla de l'església de Sant Joan de Colobres, el lloc de Colobres segons ens indiquen dos documents cal identificar-lo amb la població de Montesquiu. Per una banda en el doc. 2 de l'any 1157, on Ramon de Cervera i altres donen un alou que tenien en la vall de Vallbona, es diu que per la part oriental llinda amb el terme de Colobrer. I per altra banda en el doc. 18 de l'any 1219, es diu que on Dolça de Passanant ofereix el "castro de Colobrarario qui vocatur Monti Esquivi"

Del poble de Montesquiu avui només en queden runes, els habitants del lloc es van traslladar i construir les seves vivendes al costat del monestir després del decret de Concili de Trento del 1563 on s'obligava a tots els monestirs de monges a estar a prop d'una població. El monestir de Vallbona va decidir donar facilitats als habitants de Montesquiu perquè hi anessin a viure, d'aquesta manera va néi-

xer el poble de Vallbona de les monges.³⁰ Segons Piquer en el lloc de Montesquiú el monestir cistercenc de Vallbona hi va instal·lar una granja annexa.³¹

El 12 de setembre del 1164 trobem a Ramon, conegut ja com de Vallbona, documentat al Montsant. El rei Alfons mana a Arbert de Castellvell, senyor de Siurana, que doni a Ramon de Vallbona, a Pere sacerdot i altres confreres un lloc al Montsant.³² (Vegeu doc. 6). El lloc que rep Ramon de Vallbona, segons Eufemià Fort, correspon aproximadament al lloc que actualment ocupa l'ermita de la Mare de Déu del Montsant, segons les afrontacions que s'especifiquen en el document.³³ Arbert de Castellvell també havia signat la donació que Ramon Berenguer IV va fer a Ramon de Vallbona del lloc de Sorboles el 1157, per tant ja havien estat en contacte amb anterioritat.

És la segona vegada que hi ha una intervenció reial en el destí de Ramon, el 1157 fou Ramon Berenguer qui li donà un lloc a Sorboles per a que hi construís una abadia de l'ordre de sant Benet. Al 1164 només es parla de donar un lloc, un territori. Cal veure en l'acte del rei Alfons, el primer pas per a la repoblació de les terres recent conquerides. Set anys més tard, al 1170 el mateix Arbert de Castellvell atorga la Carta de Població de Morera del Montsant.

L'1 d'abril de 1171, vuit anys més tard, Ramon, conegut com eremita de Vallbona, cedeix tots els drets que té en el terme de Sorboles al monestir de Poblet, a canvi demana tenir cobertes les necessitats materials per poder dedicar-se a la vida eremítica fins al dia de la seva mort. Demana un oratori, escapularis, vestit i calçat i menjar. El document no diu en quin lloc s'ha de construir l'oratori però per aquest mateix motiu creiem que és lògic pensar que seria en el mateix terme de Sorboles. De totes formes alguns historiadors han pensat que aquest oratori es va construir a Vallbona, l'identifiquen amb Santa Maria la Vella, però aquesta està documentada des del 1153 com hem dit més amunt, altres han pensat que es va situar al Montsant, i altres a Poboleda.³⁵ En les mateixes dates trobem a Ramon documentat a Vallbona, al Montsant i a Poboleda, la qual cosa ens reafirma la hipòtesi de què Ramon duia una vida itinerant (vegeu doc. 7).

La pròxima notícia que tenim d'un grup de religiosos al Montsant és del 1170. Ens referim a la carta de població de Morera del Montsant, atorgada per Arbert de Castellvell, senyor de Ciurana, seguint la voluntat del rei Alfons.³⁶ En ella s'especifica que s'exclouen

del seu domini les terres donades amb anterioritat Pere de Montsant i als seus companys. Fort i Cogul³⁷ ha volgut relacionar a Pere de Montsant amb Pere sacerdot que rep juntament amb Ramon de Vallbona els dominis del Montsant, el qual a la vegada identifica amb Pere de Pinós que el 1150 havia rebut de mans de Ramon de Cervera l'església d'Albarca amb els seus termes, drets i heretats.³⁸

Per una banda a nosaltres ens estranya que un personatge tan conegut en l'època com Pere de Pinós, després se'l conegui com Pere del Montsant. I per altra banda si cal identificar-lo amb Pere sacerdot company de Ramon ens estranya que no hi consti al seu costat el nom de Ramon de Vallbona cap visible del grup en el document del 1170.³⁹

Cal tenir en compte que el nom de Pere surt al costat del de Ramon també en els documents referents a Vallbona on se l'anomena.: *Petrus* el 1157 (doc 2) i com *Petri presbiteri* el mateix 1157 (doc. 3), i com *Petri presbiteri* el 1175 (doc. 12). Vegem doncs com Pere acompanya a Ramon eremita des del començament, i com encara un document del 1175 ens diu que Santa Maria de Vallbona està en mans de Ramon eremita i de Pere sacerdot. La qual cosa ens fa pensar que Pere sacerdot i Pere de Montsant són dues persones diferents. Jaime Villanueva entre el 1803 i el 1852, trobà una còpia del document de la donació del Montsant que el 1164 el rei Alfons va fer a Ramon de Vallbona, a la Cartoixa d'Escala Dei, la qual cosa relaciona amb certa manera a Ramon de Vallbona amb Pere de Montsant⁴⁰. Els antics cronistes de la Cartoixa d'Escala Dei fan a Pere de Montsant el primer prior de dit monestir.⁴¹ Que hi va haver relació entre Ramon de Vallbona i Pere de Montsant ho testimonia el document del 1173 on Gombau de Tarn es dona a Ramon de Vallbona i a Santa Maria de Poboleda, document que està firmat per Pere de Montsant. (vegeu doc. 9). Sembla ser que es tracta de dos caps de grups religiosos que conviuen en una zona pròxima a les muntanyes del Montsant.

El document del 1173, referent a Santa Maria de Poboleda, ens indica que, al menys des del 5 d'octubre de 1173, Ramon de Vallbona ja està com a cap visible d'un altre grup religiós el qual en aquestes dates ja es trobava organitzat. Hi ha un document del 1171 on es dona com afrontació d'una terra de la vall de Porrera "a circiò, a populatione monachorum de Pupuleta".⁴² Per tant el 1171 ja existia dita comunitat, la qual cosa ens indica que en aquestes dates Ramon de Vallbona ja hauria baixat del Montsant, per a crear una nova comunitat.

El document que relaciona a Ramon de Vallbona amb Poboleda ens dóna una idea aproximativa de com eren aquestes comunitats fundades per Ramon de Vallbona. Gombau de Talarn és dóna a Ramon de Vallbona i a Santa Maria de Poboleda amb alguns dels bens que posseeix i promet fidelitat, castedat i obediència. Agustí Altisent⁴³ en treu les següents conclusions: Poboleda era doncs un eremitori on hi havia diversos *fratres* que vivien sota la direcció d'un pare espiritual, Ramon de Vallbona, que residia allí de forma habitual o periòdica però que els representa col·lectivament de cara a fora i que tenia capacitat de rebre, junt amb els germans, donacions i vots, i que per tant exerceix la funció de superior jurídic. El grup té una economia comunitària, ja que posseeix bens i censos.

El 1175 Arsenda és dóna a Santa Maria de Vallbona que està en mans de Ramon eremita, de Pere sacerdot i d'altres germans i germanes, d'una manera molt similar a la que ho havia fet Gombau de Talarn el 1173, Arsenda promet fidelitat, castitat i obediència segons l'ordre de sant Benet i també fa donació d'una porció d'alou. La qual cosa ens du a pensar que les dues comunitats seguien una organització molt semblant. La diferència fonamental radica en que mentre la comunitat de Vallbona continua essent mixta la de Poboleda segurament era exclusivament masculina.

Però un document del 1174 (vegeu doc. 11) ens informa que a Vallbona hi havia una altra comunitat organitzada, exclusivament femenina la qual ja rep el nom de domus i té un cap visible, Beatriu. Aquesta comunitat rep el favor del rei Alfons, i en la donació ja no es fa referència ni a Ramon de Vallbona ni al grup d'ermitans. Cal pensar que en aquesta divisió seria decisiva la intervenció de Berenguera de Cervera a partir del 1172, quan es quedà vidua.

El 8 d'abril de 1176 Ramon de Vallbona escriu el seu testament, i en ell només es parla de Vallbona, ni de Sorboles, ni del Sant Esperit, ni del Montsant ni de Poboleda. Ramon elegix sepultura en l'església de Santa Maria de Vallbona i es preocupa només pel destí de les religioses que es troben a Vallbona. A Vallbona ja hi havia arribat l'abadessa Òria Ramírez procedent del primer monestir cistercenc femení de la Península, construït a Tulebras, Navarra. Així ens ho indica la donació feta pel rei Alfons a mans de l'abadessa Òria el març del 1176 (vegeu doc. 13).

En el testament diu que el "conventum" de Vallbona estarà sota l'obediència de l'abadessa de Tulebras⁴⁴ amb la condició de que les religioses no hagin de marxar del lloc de Vallbona i de que no s'expropiï cap dels seus

bens, si fos el cas, elles mateixes escollirien la seva pròpia priora.

El testament va ser transcrit per Jaume Pasqual de l'antic Còdex de Blanca d'Anglesola, avui desaparegut (vegeu doc. 14). Pasqual transcriu Colobres en lloc de Tolobres tal com es coneixia el monestir en l'àrea catalana segons ens indica Lo Aransel de Leocàdia de Ricard del 1633, que diu: *Orga, la qual ab moltes de altres religioses vingué del insigne monestir de Tolobres.*⁴⁵

Finalment, en el seu testament es preocupa pel seu germà Pococull, el qual haurà de tenir de per vida menjar i vestir a l'església de Vallbona, podent-s'hi quedar tant si es convertia en frare com si continuava essent laic.

Després de construir part de la història de Ramon de Vallbona en podem treure les següents conclusions. Tot i que el comte Ramon Berenguer IV el 1157 havia planejat la fundació d'un monestir benedictí a Sorboles, i que el rei Alfons li dóna al 1164 un lloc al Montsant, el cert és que Ramon de Vallbona sembla defugir de la idea d'entrar a formar part d'una congregació de monestirs, benedictins o cistercencs. Encara que els centres liderats per ell tenien una organització interna molt semblant, els seus integrants també feien els vots de fidelitat, obediència i castitat; i la comunitat també rebia bens que s'havien de gestionar, per la qual cosa hi havia d'haver una certa infraestructura. Veiem com Ramon de Vallbona es manté apart de la jerarquia eclesiàstica, l'única persona "regulada" que l'acompanya fidelment és Pere sacerdot.

Ramon de Vallbona fou el gran inspirador de les vocacions eremítiques que sorgiren a mitjans del segle XII en les terres limítrofes del territori de Siurana, a les comarques de l'Urgell i de la Conca de Barberà i posteriorment al Priorat. Ramon de Vallbona entrà a formar part del pla repoblador de Ramon Berenguer IV, del seu fill Alfons i dels nobles poderosos que formaven la cort, especialment de Ramon de Cervera, senyor de grans territoris a la Segarra, la Conca de Barberà i l'Urgell; i de Arbert de Castellvell senyor de Siurana.

De la mateixa manera que Ramon de Cervera havia donat al setembre de 1150 a Pere de Pinós capellà les capellanies i esglésies de l'Espluga de Francolí⁴⁶, del Tallat, de Passanant i d'Albarca; el juliol de 1157 dóna a Ramon de Vallbona un alou que té a Vallbona (doc. 2); i el 1164, l'església de Sant Joan de Colobres amb una porció d'alou (doc. 5).

De la mateixa manera que Ramon Berenguer IV el gener de 1150 dóna a l'abat Sanç de

Fontfreda l'“hortus Populeti”, el maig del 1157 dóna a Ramon de Vallbona un territori a Sorboles per a què hi construeixi un església i una abadia de l'ordre de Sant Benet.

Un altre dels trets definitoris de la personalitat de Ramon de Vallbona és la seva vida itinerant. El 26 de maig de 1157 el trobem instal·lat a Sorboles juntament amb Guillem i altres germans (vegeu doc. 1). El 20 de juliol del mateix any se'ns diu que resideix a Vallbona juntament amb Ramon Duran i Pere (vegeu doc. 2). El juliol de 1164, es parla de la comunitat del Sant Esperit que cal pensar que estaria associada a la de Vallbona (vegeu doc. 5). El setembre del mateix any se li dóna un lloc al Montsant juntament amb Pere sacerdot i altres confreres (vegeu doc. 6). L'abril de 1171 Ramon de Vallbona cedeix els drets que té al terme de Sorboles a canvi de mana que li construeixin un oratori. El document no diu en quin lloc. Finalment l'octubre de 1173, rep els vots d'un donat a Poboleda (vegeu doc. 9). L'agost de 1174 Berenguer de Cardona dóna la dominicatura del Vilet al monestir de Vallbona, a Ramon eremita i a les monges que hi resideixen.⁴⁷ El 1175 Arsenda es dóna a Santa Maria de Vallbona en mans de Ramon eremita i de Pere Sacerdot (vegeu. doc.12). Finalment l'abril del 1176 escolleix sepultura a Vallbona (vegeu doc.14). Molt possiblement Ramon de Vallbona alternaria la vida contemplativa i solitària amb la visita periòdica a les agrupacions fundades per ell.

Tot i que les comunitats eremítiques que liderarava estaven formades per fraters i sorores, es a dir persones compromeses que prometien vots d'obediència, castedat i fidelitat, i que les comunitats disfrutaven d'uns bens que s'havien d'administrar, cal pensar que Ramon de Vallbona duria una vida anacorètica, sense grans bens materials, ja que el 1171 s'ha de preocupar de que Poblet li assegurés, un oratori, menjar i vestit per la resta de la seva vida. Quan fa testament, no reparteix cap bé material, solament s'interessa per tres coses, pel lloc de la seva sepultura, per assegurar l'autonomia de la comunitat de Vallbona i per assegurar sostre, menjar i vestit pel seu germà.

2- Berenguera de Cervera, la primera abadesa Òria i la inclusió en l'ordre del Cister

Berenguera de Cervera, filla de Berenguer Arnau d'Anglesola es quedà viuda de Guillem de Cervera al 1172⁴⁸ (vegeu doc 8). El seu matrimoni durà doncs només uns deu anys, ja que el 18 d'abril del 1164 ella i el seu marit reben de mans del pare de Berenguera el castell i la vila de Verdú (vegeu doc.4), cal pensar

que aquesta era la dot pel matrimoni. Recordem que al 29 de desembre de 1163 els seus sogres, Guillem de Cervera i Ermesen, juntament amb els bens que posseïen a Sorboles, s'havien donat al monestir de Poblet; segurament ho haurien decidit un cop casat el seu fill Guillem. De fet el domini senyorial de Verdú juntament amb el de Juneda són les propietats que el seu marit li deixa tant si decideix tornar-se a casar com sinó. Guillem de Cervera en el testament deixa escrit que vol ser enterrat a Poblet, i dóna la majoria de les seves extenses propietats al seu fill Guillem, menor d'edat (vegeu doc 8).

Veiem doncs com Berenguera de Cervera és a la vegada una Anglesola i una Cervera, dues cases que tingueren un paper preponderant en la construcció de la Catalunya Nova en terres lleidatanes i, com hem anat veient, també en la constitució i construcció del monestir de Vallbona de les monges.

El primer que es va interessar per Vallbona fou Ramon de Cervera el qual juntament amb altres cavallers dóna un alou el 1157 (vegeu. doc. 2). I un altre el 1164 vegeu doc. 5. Ramon de Cervera i la seva tasca repobladora ha estat estudiada per Agustí Altisent en el seu treball *l'Espluga de Francolí un Poble de la Catalunya Nova*.⁴⁹

Fou Berenguera qui, segons l'antic Abaciologi copiat per Jaume Pasqual, promogué la inclusió a l'ordre del Cister. Segons el document, fou Berenguera qui anà a buscar a Òria Ramírez al monestir cistercenc de Tulebres,⁵⁰ Navarra, perquè es posés al cap de la comunitat de Vallbona. A Tulebres s'havia creat el primer monestir femení cistercenc de la Península l'any 1157. L'antic Abaciologi comença dient: "prima nobilis domina que fuit in monasterio Vallisbona, fuit domina Berengaria de Cervera, que fecit incorporare monasterium in ordine et ivit apud Colobres et adduxit secum domnam Oriam, que fuit prima abbatissa Vallisbone et obbit idus aprilis". (Vegeu doc 22). Com hem dit abans, creiem que Pasqual deuria errar al transcriure el document que avui malauradament s'ha perdut, i en lloc de Tolobres tal com es coneixia el monestir en l'àrea catalana va escriure Colobres, la diferència només és d'una lletra la C per la T. En un apartat posterior ens dedicarem a profunditzar en aquesta confusió. Tal com diu el document Berenguera fou la primera dona amb càrrec nobiliari que entrà en la comunitat de Vallbona. Aquest fet donà un canvi de perspectiva a la comunitat, tant des de l'interior com des de l'exterior.

Berenguera de Cervera ja havia estat en relació amb Ramon de Vallbona l'octubre de 1173,

el document de Poboleda està signat pel seu pare, pel seu germà Guillem d'Anglesola i per ella mateixa (vegeu doc 9). Que Berenguera firmi el document de Poboleda pot ser degut a que, com a senyora de Verdú que era, hagués de donar la conformitat a la donació que feia Gombau de Talarn de dues sorts de terra del terme del castell de Verdú.⁵¹ (vegeu doc. 8).

Després de quedar-se vídua Berenguera deuria decidir entrar a formar part de la comunitat de Vallbona juntament amb els seus dos fills menors d'edat, Guillem de Cervera, que posteriorment seria monjo de Poblet, i Eldiardis d'Àger que seria monja i abadessa de Vallbona (1232-1242). Segons aclareix Jaume Ripoll Eldiardis havia adquirit el cognom d'Àger pel seu anterior matrimoni amb Berenguer d'Àger.⁵² Berenguera no consta en cap dels documents com a monja, si bé sempre se li reconeix un lloc privilegiat dins la comunitat, això ens fa pensar que Berenguera va mantenir la seva personalitat laica, encara que convingués amb les monges de Vallbona. Tampoc ens consta que, com és el cas dels seus sogres Guillem de Cervera i Ermensen, s'hagués donat al monestir de Vallbona, tal com ho van fer ells al monestir de Poblet, tampoc no ens consta que donés els seus bens a Vallbona. Per la qual cosa cal deduir que Berenguera a més de conservar la seva personalitat laica també va conservar el seus bens materials i el seu poder polític i econòmic, els quals deuria aprofitar per donar a Vallbona el prestigi suficient perquè els monarques, i especialment la reina Sanxa, confiessin en Vallbona i el convertissin en monestir reial, sota la protecció dels monarques. Pot ser que Berenguera de Cervera no residís de forma permanent al monestir sinó que hi fes anades i vingudes.

Vallbona doncs és relacionarà directament amb l'alta aristocràcia del moment. Tant els Anglesola com els Cervera formaven part del grup d'homes forts que van acompanyar al comte Ramon Berenguer IV i al rei Alfons en la seva tasca conqueridora i repobladora de la Catalunya Nova. Sabut és que immediatament després de la conquesta el rei i els nobles procedien a la donació de les terres a l'església per a que es fes càrrec de les parròquies, als frares perquè hi construïssin monestirs o als habitants de les poblacions mitjançant les cartes de població.

Però amb Ramon de Vallbona no havien aconseguint transformar les primitives comunitats eremítiques en comunitats realment institucionalitzades. Berenguera de Cervera una dóna poderosa i jove, però a la que el seu marit Guillem de Cervera li havia deixat dit per testament que si es tornava a casar perdria la majoria dels seus bens usufructuaris i també

la pàtria potestat dels seus fills (vegeu doc. 8), seria clau per a la transformació de la comunitat de Vallbona. Berenguera era la persona ideal per a convèncer a la comunitat encara mixta de Vallbona de la conveniència d'entrar a formar part del Cister. La monarquia, amb qui ella estava ben relacionada, hi tenia un gran interès tal com ho demostren el seguit de donacions fetes a la primera abadessa Òria.

Nosaltres creiem que Berenguera deuria intervenir a partir de 1172 en la decisió de dividir la primitiva comunitat mixta de Vallbona i convertir Vallbona en monestir femení. Alguns dels homes ermitans emigrarien cap al Montsant o cap a Poboleda. Pot ser que la idea de la segregació de la comunitat ja estava en la ment de Ramon de Vallbona el 1164, quan juntament amb altres germans rep les terres del Montsant.

Veiem com el 25 d'agost de 1174 Berenguer de Cardona dona al monestir de Vallbona, a Ramon ermità d'aquest lloc, i a les monges (*sanctimonialibus*) que allí serveixen a Déu, la dominicatura del Vilet (vegeu doc. 10); ja es parla per primer cop de les monges, la qual cosa ens indica que ja s'hauria iniciat la segregació entre el sector femení i masculí.

En el document de 1174 és on per primer cop es parla del monestir. Fins ara es parlava dels habitants de Santa Maria de Vallbona, dels germans i germanes que hi residien o dels religiosos, per la qual cosa cal deduir que s'havien iniciat els tràmits per a la transformació a la vida regular.

En el document de l'octubre de 1174 en què el rei Alfons ofereix la plaça de Bochar a la domus de Vallbona i a Beatriu (vegeu doc. 11), se'ns fa palès que, a més a més, les monges ja tenen una religiosa que les representa. I una observació molt interessant: ja no hi consta el nom de Ramon de Vallbona ni dels eremites; solament es parla de la domus i de Beatriu, el seu cap visible. Cal fer notar que el document és firmat pels germans Guerau de Jorba i Guillem de Cervera. Aquest darrer era el sogre de Berenguera, la qual cosa ens du a pensar que al darrera hi havia la intervenció de Berenguera de Cervera i la seva intenció de regularitzar la comunitat de Vallbona.

Però el document de la donació d'Arsenda a Ramon eremita, a Pere sacerdot i als germans i germanes d'aquell lloc, el 17 d'octubre de 1176 (vegeu doc.12), ens du a pensar que la comunitat de Vallbona s'havia dividit: per una banda hi havia el grup eremític mixte que vivia al voltant de Santa Maria (la Vella) dirigits per Ramon de Vallbona i, per l'altra, la comunitat de monges que habitava la *domus* a que es

refereix el document 11, dirigida per una superiora, Beatriu. Aquesta darrera comunitat és la que rebrà el favor de la monarquia, creiem que gràcies a l'empenta que hi havia de donar Berenguera de Cervera.⁵³

Tot i que ens sembla molt clara la intervenció de Berenguera per a iniciar la transformació que convertiria Vallbona en el primer monestir cistercenc femení de la corona d'Aragó, el cert és que l'únic document que atribueix la inclusió a l'ordre cistercenc a Berenguera és l'antic Abaciologi del còdex de Blanca d'Anglesola, datat per Pasqual durant l'abadiat de Geralda de Queralt, 1282-1294. Cal remarcar que en la resta de dades que aporta l'Abaciologi no hi ha cap errada, ni pel que fa al nom de les abadesses, ni a la duració del seu govern, ni al dia de la seva mort, la qual cosa ens du a no posar en qüestió el paper de Berenguera de Cervera.

Els cronistes i historiadors posteriors segueixen les dades del còdex de Blanca amb més o menys variants. Veiem-ho.

Pere Miquel Carbonell en les seves Cròniques d'Espanya redactades mentre exercia el càrrec d'arxiver reial, entre el 1476 i el 1517, que foren publicades a Barcelona l'any 1546⁵⁴, fa una referència a la fundació del monestir. Curiosament trobem el mateix text de Carbonell copiat per Pasqual en el *Llibre Vert*. És el següent text redactat en català medieval:

En l'any de la Nativitat de N. Sr. Jesucrist MCLXXIII fonch comensat en Catalunya lo Monastir de Vallbona de Dones per un Hermita anomenat Ramon de Vallbona, home de Sta vida lo qual per consell de Dª Berenguera sor de Dn Ramon de Cervera amenà Dones de Navarra les quals sots Dª Orga primera Abba. de dit Monestir colloca en lo qual monestir, lavors se reuniren moltes nobles Dones y de alt Linatge entre les quals foren... (Vegeu doc. 22).

En la publicació del 1546 hi va haver un error en lloc de Ramon s'anomena Pere al fundador.⁵⁵ Carbonell també s'equivoca al fer a Berenguera de Cervera germana de Ramon de Cervera, ja que Berenguera era una Anglesola que va adquirir el nom de Cervera pel seu matrimoni amb Guillem de Cervera.

Lo Aransel de Leocàdia de Ricard (1633) diu: *La primera que ocupa la dignitat abacial desta insigne i real casa de nostra senyora de Vallbona, fou la noble dona Orga, la qual ab moltes de altres religioses vingué del insigne monestir de Tolobres, fundat de monges bernardes en lo regne de Navarra. Mory lo dona Orga als 2 d'abril i descansa ab lo Senior.*⁵⁶

Jaume Caresmar, al segle XVIII, diu: *La primera abadessa fou donya Orga, la qual acompanyada de dues monges i dues donzelles, per l'octubre de 1172, va venir del cenobi de Tulebras, del regne de Navarra, i implanta a Vallbona l'institució cistercenca. Governà dos anys i dos mesos, i morí el 2 d'abril de 1175.*⁵⁷

La informació que aporta Caresmar, sí que cal posar-la en dubte; en primer lloc per que sabem documentalment que Òria encara era viva al 1175, i per altra la data de l'octubre de 1172 és segurament massa avançada.

Narcís Feliu de la Peña (1674-1712) en els seus Anales de Cataluña, segueix a Carbonell⁵⁸

En un manuscrit de Tulebras del 1686 es diu que Vallbona fou fundada per la segona abadessa Osenda Romeo l'any 1173.⁵⁹

Pel que fa a l'arribada de l'abadessa Òria Ramirez des de Tulebras a Vallbona, tot i que Caresmar ens diu que va arribar el 1172, nosaltres no la trobem documentada fins al març del 1176 quan el rei Alfons I dona una finca al monestir i a ella (vegeu doc. 13). El 1174 Òria encara no devia haver arribat a Vallbona ja que el rei Alfons dona el lloc de Boachar a la *domus* de Vallbona i a Beatriu que cal suposar que seria el cap visible de la comunitat, ja practicament femenina, de Vallbona.

D'aquestes dades en podem extreure que possiblement des del 1173 Berenguera havia iniciat les gestions per a convertir la comunitat de Vallbona en un monestir de monges, d'aquesta manera a l'agost del 1174 ja es parla del monestir i de les monges de dit lloc, a l'octubre ja hi ha una dóna, Beatriu, que representa a la comunitat. Finalment a principis de 1176 Berenguera de Cervera es deuria decidir a anar a buscar Òria al monestir de Tulebras per a que instruís a les monges per a la vida religiosa sota l'ordre cistercenc.⁶⁰

Però a Vallbona hi devia haver un conflicte entre els partidaris de continuar la vida religiosa tal com ho havien fet amb el lideratge de Ramon de Vallbona o entrar a formar part de la congregació cistercenc tal com els hi aconsellaria Berenguera de Cervera i com desitjava la monarquia. Així veiem que mentre a nivell institucional ja el 1174 el rei Alfons reconeix a Beatriu com a cap visible del monestir de Vallbona, a nivell religiós, el 1175 Arsenda diu que es dona a Santa Maria de Vallbona que està en mans de Ramon eremita, de Pere sacerdot i d'altres germans i germanes i fa els vots de l'ordre de sant Benet davant ells. I tot que el març del 1176 el rei Alfons fa una do-

nació a l'abadessa Òria, a l'abril del mateix any, en el testament de Ramon de Vallbona, encara no esmenta a Òria com abadessa, solament diu que Vallbona està sota l'obediència de l'abadessa de Tolobres amb la condició que aquesta no tregui les monges d'aquest lloc ni cap dels seus bens.

Per la qual cosa creiem que no fou fins després de la mort de Ramon de Vallbona que es feu efectiva la plena transformació a la vida cenobítica. I després del febrer del 1178, quan la reina Sanxa compra i dona el lloc de Vallbona a les monges perquè hi edificuin un monestir i perquè hi visquin de forma regular, quan es deuria regularitzar la situació administrativa (vegeu doc. 16).

Ens extranya que en cap dels documents redactats durant aquest, anys encara no s'hagi parlat de l'ordre del Cister, ni en la donació de Berenguer de Cardona el 1174, ni en la del rei Alfons del mateix any, ni en la que fa Arsenda el 1175, ni en la que torna a fer el rei Alfons el 1176, ni en el testament de Ramon de Vallbona del 1176, ni en la donació que fa la reina Sanxa el 1178 (vegeu els documents del 10 al 18). De fet en la documentació que ha quedat del monestir de Vallbona, no és fins el 1225 que es parla del monestir cistercenc de Vallbona (vegeu doc. 20); aquest darrer document tracta de la resolució del capítol general del Cister decretant que tots els anys se celebri un aniversari en sufragi de Berenguera de Cervera. Però per altra banda tenim un document del 26 de març de 1178 en el qual el rei Alfons, juntament amb la seva esposa Sanxa, donen a la domus de Santa Maria de Vallbona, a l'abadessa Òria i a les monges que allí serveixen a Déu un honor que l'església de Girona posseeix a Lleida perquè hi edificuin una abadia de monges cistercenques,⁶¹ per la qual cosa deduïm que en aquestes dates Vallbona ja hauria entrat a formar part de la congregació de monestirs cistercencs. Aquest document és interessant perquè la reina Sanxa signa com a donant del lloc de Vallbona.⁶²

Amb la transformació de la primitiva comunitat eremítica, encapçalada per Ramon de Vallbona, en un cenobi cistercenc dirigit per l'abadessa Òria hi devia haver un buit legal quan a la pertinença dels bens de la comunitat. Amb l'acció que empren la reina Sanxa el febrer de 1178 aconsegueix, per una banda, posar fi a aquesta irregularitat i, per una altra, dotar a la comunitat d'uns diners que li permetessin iniciar les obres de l'edifici monacal, al comprar per cinc-cents sous el lloc de Vallbona que simultàniament els hi dona per a que hi edificuin un monestir on puguin seguir la vida regular. Finalment al atribuir-se la donació del lloc i de les propietats de Vallbona es fa en

certa manera la fundadora i protectora del monestir. Per la qual cosa serà anomenat fins als nostres dies Reial monestir de Vallbona.

De fet ja l'abril de 1177 el rei Alfons I havia posat al monestir de Vallbona, a l'abadessa Òria i a les monges de la comunitat, sota la seva directa protecció al concedir-los el privilegi d'immunitat.⁶³ Tal com diu Piquer d'aquest document en podem deduir que al monestir no s'observa el vot de pobresa ja que les monges podien continuar obtenint l'usufruit de les seves rendes.

Vallbona tot i ser una fundació del monestir de Tulebres no és filial seva sinó que passa a dependre directament de la casa mare de Citeaux, segurament gràcies a la gestió de Berenguera de Cervera i dels monarques, especialment de la reina Sanxa.

La darrera notícia que tenim de l'abadessa Òria Ramírez és del 13 de febrer de 1184 (vegeu doc. 18) però no podem assegurar fins quan va governar ja que la pròxima abadessa, Ermessenda de Rubió, no la trobem documentada fins el 10 de febrer de 1191.⁶⁴ Cal recordar que l'abril del 1180 trobem documentada a l'abadessa Sandina, la qual cosa ens indica que hi va haver un període intermedi en que Òria no va governar. Concloem dient que tenim documentada a Òria des del marc del 1176 (doc. 13), a l'agost de 1178 (doc. 17), entre mig, a l'abril de 1180 hi ha l'abadessa Sandina, Òria torna a aparèixer al febrer del 1181,⁶⁵ i el darrer document és del febrer de 1184 (doc. 18).

Berenguera de Cervera degué contribuir amb les seves rendes a la supervivència de la comunitat i a la construcció del nou edifici monacal. També deuria influir a que altres dones nobles ingressessin al monestir amb la qual cosa el monestir disposaria de més bens. Tot i que la comunitat de Vallbona ja disfrutava dels bens que li havien estat donats mentre Ramon de Vallbona era el seu representant: un alou a la vall de Vallbona el 1157,⁶⁶ el lloc de Vallbona al 1157,⁶⁷ el castell, església i part d'un alou a Montesquiú el 1164,⁶⁸ un hort i un alou a San Martí del Riu Corb el 1169,⁶⁹ la dominicatura del Vilet el 1174⁷⁰ i una porció d'alou a Angle sola al 1175.⁷¹

El prestigi que tenia Berenguera dins la comunitat ens el confirmen els següents documents: el 8 de febrer de 1181, Pere de Bellví signatari de la cort del comte d'Urgell, conseller d'Alfons I i amic dels templers posa *in manu Òrie Remiredz et Berengarie Cervarie et Berengarie de Odena...* els drets directes que té sobre el castell de Llorenç i sobre el terme de Maldanell.⁷² Aquest document ens evidència el paper decisiu que tindria Berenguera de

Cervera per a fer augmentar les rendes del monestir ja que a part de que la donació li és feta directament a l'abadessa, a ella i a Berenguera d'Òdena (una altra de les dones influents de l'època), el document és firmat pels seus familiars, Guillem d'Anglesola i Ramon d'Anglesola.

El 13 de febrer del 1184 Jovària i el seu fill Guillem de Tàrrega donen la seva filla i germana Guillem a al monestir de Vallbona, a l'abadessa Òria Ramírez i a Berenguera de Cervera (vegeu doc. 18).

El novembre de 1186 Guillem d'Anglesola germà de Berenguera de Cervera deixa en testament 1.000 sous al monestir.⁷³

El 26 d'abril de 1189, el seu fill Guillem IV de Cervera, conseller del rei, trobador i monjo de Poblet, dóna a Vallbona una peça de terra del terme de Preixana.⁷⁴ I al 1205 dóna el castell de Verdú.⁷⁵

El 19 de juny de 1203 Pere de Tàrrega cedeix els drets que tenia sobre el senyoriu de Preixana Berenguer Arnau de Sanahuja al monestir de Vallbona. Ho fa davant l'abadessa Ermesenda de Rubió i de Berenguera de Cervera.⁷⁶

Finalment el 8 d'abril del 1225, després de la mort de Berenguera de Cervera, una resolució del Capítol general del Cister decreta que tots els anys se celebri l'aniversari de Berenguera el dia quinzè després de Pasqua. En aquelles dates la seva filla Eldiardis ja s'havia quedat vídua i formava part de la comunitat ja que signa el document esmentat. Sis anys més tard Eldiardis seria abadessa de Vallbona (vegeu doc. 20). En aquest document se'ns assabenta de l'existència de la granja del Talladell.

Les donacions durant aquest període de temps foren quantioses, nosaltres aquí només hem esmentat les que es relacionaven amb Berenguera de Cervera. Per a més informació vegeu l'*Abaciologi* de J.J. Piquer el qual ens informa de la multitud d'ofrenes que rebé el monestir durant aquest període.

Vallbona. Les reines promotores i protectores de Vallbona.

Ja hem parlat de la donació que Alfons I fa a l'octubre de 1174 a la domus de Vallbona i a Beatriu de la plaça de Boachar, i que el març del 1176 dóna al monestir i a l'abadessa Òria una finca del domini de Rosea prop del riu Segre.

El 1177 concedeix al monestir el privilegi d'immunitat, el document és interessant per que

ens parla dels bens que posseeix el monestir: cases, granges, cabanes i bestiar amb dret de pasturar.⁷⁷

Finalment el febrer del 1178 la reina Sanxa compra i fa donació a les monges del lloc de Vallbona, esdevenint d'aquesta manera un monestir reial.⁷⁸ Els monarques degueren voler conèixer de prop la situació en que es trobava el monestir, l'abadessa Òria juntament amb Berenguera de Cervera i la resta de les religioses degueren sol·licitar l'ajut dels monarques per tal de tirar endavant el projecte de la construcció del monestir.

Fou la reina Sanxa qui es va comprometre, en primer lloc els dóna a perpetuïtat el lloc de Vallbona per a que no tinguin cap conflicte legal,⁷⁹ per altra els dóna 500 sous perquè puguin tirar endavant les obres, i per altra es compromet a donar-les el menjar i vestit que necessitin. D'aquesta manera la reina esdevé la protectora del monestir i en certa manera la fundadora. El document va ser transcrit per Pasqual, en aquest no hi constava la data però sí la firma de la reina, tant Pasqual com Piquer creuen que el document fou signat durant l'estada que els reis van fer a Vallbona durant el més de febrer de 1178⁸⁰ (vegeu doc.16).

Només un mes més tard, el 26 de març de 1178 el rei Alfons i la reina Sanxa degueren considerar el monestir cistercenc de Vallbona prou madur per a fer que es convertís en abadia mare d'un altre monestir cistercenc que el rei els encomana que construeixin a Lleida, a la torre que hi posseeix el bisbat de Girona.⁸¹ El document el signa la reina Sanxa de la següent manera: *Sig+num domina Sancie predictorum locorum donatricis atque regine*, la qual cosa ens indica l'interès que hi té la reina de manera que es considera la protectora del monestir de Vallbona. Per altra banda cal veure-hi la intervenció de Berenguera de Cervera ja que la majoria dels nobles signants del document són de la seva família: el seu sogre Guillem de Cervera, el germà del seu sogre Guerau de Jorba, el seu pare Berenguer Arnau d'Anglesola i el seu germà Guillem d'Anglesola.

El 1204 van arribar les primeres monges de Vallbona a Sant Hilari de Lleida filial de Vallbona.

El setembre de 1183 Alfons ofereix a Vallbona la torre Serralada, amb tres jовades de terra. El document ens reafirma l'interès que té el rei perquè el monestir de Vallbona prosperi i pugui continuar les costoses obres que s'haurien iniciat a partir de 1178 quan la reina els compra i dóna el lloc de Vallbona. I per altra

banda ens evidencia també l'interès que hi té la cúpula eclesiàstica ja que el document és signat pels bisbes de Lleida, d'Osca, de Saragossa i el de *Tarascona*.

L'abril de 1185, Alfons I concedeix per al bestiar del monestir el dret a pasturar per sempre en tots els seus regnes.⁸²

El 19 d'abril de 1198 Vallbona rep un diploma d'immunitat eclesiàstica del papa Innocenci III on confirma totes les llibertats i exempcions concedides pels seus predecessors, així com la resta de privilegis, indulgències i gràcies. Col·loca les persones i béns del cenobi sota el seu patrocini.⁸³

No tenim més dades del rei Alfons que morí el 1196 ni tampoc de la reina Sanxa.

Pere el catòlic, que succeí al seu pare Alfons i va governar fins al 1213, sembla haver-se oblidat completament del monestir de Vallbona, del qual no s'ha conservat cap document que li relacioni. La pròxima notícia ja correspon al seu fill Jaume I.

Per un document de l'octubre de 1241 ens assabentem que Jaume I havia donat abans al monestir de Vallbona dues masies de Paterna, el castell de Sagart, amb els seus termes, prats i pastures, aigües llenyes i forns, i que després ell mateix els hi havia tornat a comprar.⁸⁴

El 28 d'octubre de 1246 Jaume I concedeix al monestir el privilegi de què les bèsties de la seva propietat no puguin ser penyorades, preses o detingudes per causa d'algun deute.⁸⁵

El 23 de juliol del 1247 el rei Jaume I concedeix a l'abadessa drets jurisdiccional sobre els seus vassalls. Així els que pretenguin cobrar deutes d'aquests hauran d'informar abans a l'abadessa i aquesta podrà actuar d'intermediària.⁸⁶

El 29 de desembre de 1250 Jaume I dóna al monestir el delme que rep dels terme i viles de Sarra, Cabra, Forés, Anguera, Vetulà i Conesa. També els dóna els cent catifos de blat que tots els anys rep de la vila d'Almenar. I, per últim, el lloc i la vila d'Espluga Calva.

El pròxim document reial que es relaciona amb Vallbona és el testament de Violant d'Hongria, esposa de Jaume I, la qual demana ésser enterrada al monestir de Vallbona en una *sepultura plana ante altare Beate Virginis*. El document és del 12 d'octubre de 1251 (vegeu doc. 21). Aquesta decisió ens indica la vinculació directa que sentien, especialment les reines, amb el monestir de Vallbona. El 1178 Sanxa s'havia convertit en la fundadora del monestir

i ara Violant el tria com a lloc de sepultura; a més sembla sentir-se identificada amb l'austeritat cistercenca al demanar que la seva sepultura, sigui llisa, sense cap decoració.

En el testament, Violant d'Hongria demana que siguin fundades a Vallbona cinc capellanies que sempre celebrin misses solemnes per la seva ànima i la del rei i dóna 1.000 morabatins. El rei es compromet en el testament a complir els desigs de la seva esposa. Així al 21 d'octubre de 1251 dóna a l'abadessa Eldiarda els drets del mercat de Montblanc i els 50 morabatins anuals de cens que rep dels homes de Montblanc. Amb aquest bens s'haràn de mantenir cinc monjos, sacerdots cistercencs que pregaran per l'ànima de Violant.⁸⁷ El 21 d'agost de 1253 Jaume I dóna al monestir tots els molins de Montblanc i els seus termes, a canvi el monestir haurà de mantenir cinc religiosos cistercencs que preguin dia i nit per l'ànima de Violant.⁸⁸

Així veiem com tres anys després del testament de Violant, el 17 de juny de 1254 el rei Alfons X de Castella, casat amb Violant, filla de Jaume I i de Violant d'Hongria, dóna a l'abadessa Eldiarda d'Anglesola 1.000 maravedissos alfonsins l'any, mentre ell visqui, especificant que 500 són per acabar l'obra del monestir i altres 500 pel vestuari de les monges. Elles a canvi hauran de pregar tots els dies per les ànimes de seu pare Ferran III i de la seva sogra Violant d'Hongria. El document especifica que la donació la fa juntament amb la seva esposa Violant i la seva filla Berenguera en homenatge al seu pare, del muy noble et mucho alto et mucho onrado el rey don Ferrando mio padre. I també per a la seva sogra: por onra a la mucho onrada donna Yolant, reyna que fue de Aragon, mi suegra, que es enterrada en el monasterio de Vallbona en Catalonna.⁸⁹

El document que fou copiat per Jaume Pasqual en el Llibre vert, ens dóna dues dades molt interessants, per una banda ens informa de què el 1254 les obres del monestir encara estaven endarrerides i per altra de que la reina ja hi estava enterrada. La reina havia mort el mateix 12 d'octubre de 1251 al monestir de Santa Maria de Salas. El seu cos seria traslladat poc després a Vallbona ja que el 21 d'octubre el rei Jaume I ja es preocupa de mantenir els cinc monjos sacerdots cistercencs per a que resin per l'ànima de Violant. La seva filla Violant, casada amb el rei Castella Alfons X, el Savi, intercediria per a que el seu marit ajudés a la comunitat de Vallbona a accelerar les obres del monestir.

Els historiadors havien pensat que Violant fou traslladada el 1275 des d'un altre lloc, ja que

segons ens informa un calendari del s. XV del monestir de Vallbona, la reina fou traslladada el 23 d'octubre de 1275 juntament amb la seva filla Sanxa: *Transllata est domina Yoles, Regina Aragonum, et Sancia Filia ejus, anno Domini MCCLXXV*.⁹⁰ Cal dir que la informació que dona l'esmentat calendari és dubtosa ja que només sis dies més tard Violant, reina de Castella, decideix ser enterrada a Vallbona al costat de la seva mare però, no diu res de que també hi sigui enterrada la seva germana. Violant, casada amb Alfons X de Castella, el 29 d'octubre d'aquest mateix any escriu a Lleida que desitja ser enterrada a Vallbona per la devoció que sent per l'ordre del Cister, per l'amor vers la seva mare i perquè ha tingut una inspiració celestial. Demana al papa i a l'abat general del Cister que posin penes als que impedeixin la seva voluntat. El rei Alfons X de Castella confirma el testament.⁹¹ Però el dia de la seva mort, el 1300, la reina fou enterrada a Roncesvalles, Navarra.

Cal dir que l'única notícia històrica que ens diu que la infanta Sanxa és enterrada a Vallbona és el calendari abans esmentat, per la qual cosa cal posar-ho en dubte, ens estranya que cap cronista de la cort de Jaume I se n'hagués fet ressò.

Els dos sarcòfags, un de la reina Violant d'Hongria i l'altre possiblement d'una infanta, es troben encara avui un a cada costat del santuari del temple, són senzills sarcòfags plans sense cap mena d'ornamentació. En ells hi ha escrites unes llegendes segons sembla posteriors el 1738 ja que en aquestes dates el cronista Francesc Camprubí i Lluch, monjo de Santes Creus, descriu els sarcòfags sense esmentar que hi siguin dites llegendes, solament parla dels escuts reials que hi ha pintats.⁹² La llegenda del sarcòfag de la reina diu: *Fuit translata dona Violans Regina Aragonum anno 1275*. I al de la infanta: *Fuit translata Sancia Regina Castelle filia Violantis Regina Aragonum. Anno 1275*. En aquesta darrera hi ha, doncs un error, ja que Sanxa no fou reina de Castella. Això ens fa posar encara més en dubte, tant el trasllat dels sarcòfags com l'enterrament de Sanxa a Vallbona. No saltres pensem que quan el 1275 la reina de Castella, Violant, va decidir ser enterrada a Vallbona al costat de la seva mare, segons consta en el document copiat per J. Pasqual,⁹³ deuria fer col·locar els dos sarcòfags un a cada costat del santuari, el de la reina Violant d'Hongria seria traslladat des dels peus de l'altar on possiblement es trobava, segons havia deixat dit en el seu testament (vegeu doc. 21), i l'altre romandria buit esperant guardar el cos de la reina Violant de Castella, la qual finalment va ser enterrada a Roncesvalles el 1300. Francesc Bergadà ens informa que cap el 1920

van ser oberts els sarcòfags reials del monestir de Vallbona i que només si van trobar els ossos de la reina Violant d'Hongria amuntegats en un petit espai i els de l'altre sarcòfag tancats en un petit cofre.⁹⁴

Les donacions que fa Jaume I a Vallbona es van succeir des de la mort de la seva esposa Violant, el 21 d'octubre 1251, el 21 d'agost de 1253, el 3 d'octubre de 1254, el 14 de març de 1257, el 29 de setembre de 1257, al 30 de setembre de 1260, el 20 d'agost de 1264, al 31 de juliol de 1266, el 8 d'agost de 1268 fa estada a Vallbona⁹⁵, el 15 de març de 1271, el 26 d'agost de 1272 en el seu testament i el 6 d'abril de 1273.⁹⁶

El fill de Jaume I, Jaume II, que el succeeix des del 1276, continua amb els llegats al monestir, el 2 de maig de 1298.⁹⁷ El 12 de març de 1291 confirma la llarga llista de donacions que el seu avi Jaume I havia fet a Vallbona.⁹⁸ Tenim enregistrada també una donació feta el 16 de maig del 1300.⁹⁹

Un document del 1329 ens informa de l'interès que la reina Elionor, esposa del rei Alfons III el Benigne, tenia pel monestir de Vallbona. Segons diu, l'abadessa de Vallbona li consultava qualsevol decisió i dues monges de Vallbona acompanyaven sempre a la reina.¹⁰⁰ El 10 de juliol del 1330, la reina Elionor dicta una sèrie de normes per tal de solucionar cert desconcert administratiu existent en el monestir pel que fa a la gestió de les seves rendes. Una altre cop doncs trobem una reina que tindrà un paper decisiu en el futur del monestir de Vallbona. El monestir tenia un deute superior als 50.000 sous,¹⁰¹ deute que devia haver solucionat cinquanta anys més tard quan l'abril de 1380 l'abadessa Saurena d'Anglesola compra al rei Pere III la jurisdicció civil i criminal, mer i mixt imperi, alta i baixa, de tots els habitants de la baronia per 22.000 sous. A més compra el bovatge, retrobovatge, tragi, herbatge i altres servituds per 110 sous.¹⁰² Com diu J.J. Piquer, Vallbona es converteix en un estat dins un altre estat.

4- Tulebres o Colobres?

Arribat aquest punt ens sembla obligat parlar del "dilema" històric que s'ha generat sobre aquests mots, després que el 1837 es publicà la *Carta* de Jaume Pasqual, en la qual informava de l'existència de Colobres, un monestir dirigit per l'abadessa Òria que després del testament de Ramon de Vallbona, el 8 d'abril de 1176, es va fusionar amb Vallbona. Pasqual essent conscient de que la notícia contradia els historiadors i cronistes anteriors, els quals sempre havien dit que l'abadessa

Òria havia vingut del monestir cistercenc navarrès de Tulebres, s'esforça en demostrar l'existència d'aquest monestir, segons el nostre punt de vista sense aconseguir-ho.

Per una banda identifica Sorboles, l'actual Poble de Cérvoles, amb Colobres i Colobres amb el Tallat. Quan a Sorboles, hem de dir que el 1171 Ramon de Vallbona ja havia renunciat als drets que hi tenia a canvi de que Poblet li bastis un oratori i li assegurés menjar i vestir (vegeu doc. 7). Poblet passa doncs a tenir el domini del lloc establint-hi una granja ja el 1172. Per la qual cosa sembla evident que no es pugui identificar amb el suposat monestir de Colobres que segons Pasqual després del 1176 es fusionaria amb Vallbona. Per altra banda la historiografia de la Poble de Cérvoles mai ha reconegut la possible identificació entre Sórboles i Colobres.¹⁰³

La relació entre el suposat monestir de Colobres amb el Tallat, tal i com ha demostrat J.M. Sans i Travé, no té cap fonament; en primer lloc perquè el Tallat era un lloc estratègic i militar, no un centre eremític, i en segon lloc perquè no fou fins el 1354 quan els veïns de Rocallaura, en un document conservat, decideixen comprometre a construir una església dedicada a Santa Maria en el puig Tallat.¹⁰⁴

Un dels elements que el deuria portar a la confusió és l'existència en diferents documents de l'arxiu de Vallbona del mot Colobrer o Colobrarío. Un document, donat a conèixer pel mateix Pasqual, del 1219, ens diu que el poble de Montesquiu, molt proper a Vallbona, també era conegut amb el nom Castro Colobrarío, *in castro de Colobrarío qui vocatur Monti esquivi* (vegeu doc. 19). Un document anterior, del 1164, Ramon de Cervera i els seus donen als habitants de Santa Maria de Vallbona i als del Sant Esperit l'església de Sant Joan del castell Colobrer: *ipssa ecclesia Sancti Iovani de Castrum Colobrer* (vegeu doc. 5). En un altre document del 1315 s'identifica el puig del Tallat amb el puig Colobrer *in loco vocato lo Puig del Taylat qui olim vocabatur Puig Colobrer*.¹⁰⁵ J.J. Piquer creu que en aquesta època es devia anomenar Colobrer a una extensió de terreny que anava des de Montesquiu al Tallat, ja que entre els dos llocs només hi ha tres quilòmetres de distància. L'error es torna a repetir quan copia l'Abaciologi del *Còdex de Blanca*, datat pel mateix Pasqual entre el 1282 i el 1294; diu que Berenguera de Cervera anà a buscar a Òria Ramírez a Colobres (vegeu doc. 22), on es diu *Prima nobilis domina que fuit in mosaterio Vallisbone, fuit domina Berengaria de Cervera, qui fecit incorporare in ordine et ivit apud Colobres et adduxit secum dominam Oriam, que fuit prima abbatissa Vallisbone et obiit Il*

idus aprilis. El problema està en que mentre els anteriors historiadors i cronistes, entre ells, Carbonell, Beuter i Manrique, van transcriure Tulebres o Tolobres, Pasqual transcriu Colobres, i malauradament no disposem de l'original per comprovar-ho.

El topònim de Colobres ha portat molt d'enrenou als historiadors que han estudiat els orígens del monestir de Vallbona, per una banda el mot té una certa semblança amb el de Sorboles i per altra també s'assembla al nom de Tulebres, motiu pel qual Jaume Pasqual, autor del *Llibre Vert* i de la *Carta*, on es recullen les eines bàsiques per a construir la història de Vallbona, identifica els tres mots en un de sol, creu que Sorboles, Colobres i Tulebres son un sol lloc, el monestir de Colobres del que avui no en quedaria res.

Nosaltres creiem que Pasqual va caure en un error. De fet tots els historiadors anteriors a ell fan a Òria de Tulebres, vegeu la pàgina 91 d'aquest treball on hem copiat el que havien dit sobre els orígens del monestir: Pere Miquel Carbonell en les seves *Cròniques d'Espanya*, publicades l'any 1546¹⁰⁶; *Lo Aransel de Leocàdia de Ricard* del 1633¹⁰⁷; Jaume Caresmar al segle XVIII¹⁰⁸ i Narcís Feliu de la Penya (1674-1712) en els seus *Anales de Catalunya*.¹⁰⁹

Com hem dit més amunt creiem que el que va induir a l'error a Jaume Pasqual fou l'existència de documents en l'arxiu del monestir de Vallbona que parlaven del castell Colobrer i del puig Colobrer. I, fou la semblança entre Colobres i Tolobres, per una banda, i la semblança entre les grafies gòtiques de *t* i *c*, per l'altra, les que van portar a Pasqual a copiar Colobres per Tolobres en els documents que en realitat feien referència a Tulebres. Ell mateix ens explica en les primeres pàgines del *Llibre Vert*,¹¹⁰ que la circumstància de la semblança entre els mots Colobres i Tulebres el va portar a sospitar dels historiadors anteriors.

Cal dir que, a part dels documents copiats per Jaume Pasqual, no hi ha cap altra referència documental ni cap resta arqueològica d'un monestir anomenat Colobres.

Quan ja anava prenent força la nostra tesi de que Jaume Pasqual s'havia equivocat, vàrem trobar una notícia en l'Abaciologi de J.J. Piquer¹¹¹ en la que ens informava que en el darrer testament de Jaume I, del 26 d'agost de 1272, deixava mil morabatins al monestir de Colobres. Vam examinar dues publicacions del citat document una del 1717 i una altra del 1922 i, efectivament, en la primera es transcrivien com Colobres i en la segona per Culobres. Vam voler examinar l'original del document, es tracta d'un trasllat de 1349 que es guarda a l'Arxiu

de la Corona d'Aragó¹¹² el mateix original que havien utilitzat el 1717 i el 1922 i, juntament amb tres investigadors més, vam veure que, sense cap mena de dubte, a l'original hi deia Tulebres.¹¹³ No ens ha d'estranyar la deïxa que va fer Jaume I al monestir de Tulebres si tenim en compte que aquest es troba en la frontera que divideix Navarra i Aragó, i per altra banda si que ens fora d'estranyar que el 1272 hi digués Colobres quan, segons la tesi de Jaume Pasqual, el monestir va desaparèixer al fusionar-se amb el de Vallbona després del testament de Ramon de Vallbona, el 1176.

J.J. Piquer en *Abaciologi* va consultar la publicació del testament que s'havia fet el 1717; en ella s'havien oblidat, la donació de mil morabatins que Jaume I va fer al monestir de Vallbona, donació que hi és al trasllat del 1349 i en la publicació del 1922, la qual cosa va fer pensar a J.J. Piquer que la donació de Colobres en realitat es referia a Vallbona.

Per acabar doncs, el testament de Jaume I del 26 d'agost de 1272 i, les seves publicacions, donen força a la nostra tesi de que Jaume Pasqual al 1800 va caure en un error al transcriure Colobres per Tolobres, tal com ho havien fet els historiadors del 1717 i del 1922.

A Jaume Pasqual li hem d'agrair l'haver copiat al *Llibre Vert* els documents bàsics per a la construcció de la història de Vallbona, i a la publicació de la *Carta* l'haver divulgat aquests coneixements. Tots els historiadors, sense excepció, l'han utilitzat com a referència, la qual cosa ha permès per una banda donar a conèixer la història del monestir de Vallbona, però per altra hem vist com la confusió sobre Colobres s'ha repetit en tots i cadascun dels treballs que es refereixen als orígens de Vallbona.¹¹⁴

APÈNDIX DOCUMENTAL

1

1157, 26 de maig.

Ramon Berenguer IV, comte Barcelona, príncep d'Aragó i marquès de Tortosa i Lleida, dóna el lloc de Cérvoles, en el territori de Ciurana, a Ramon, eremita d'aquell lloc, al seu company Guillem i als altres germans, a condició de construir-hi una església en honor a Maria i una abadia de l'ordre de sant Benet. A més dóna sis parellades de terra a l'entorn amb l'aigua del riu Set.

A- Original perdut.

B- Còpia del s. XIII a la Biblioteca Provincial

de Tarragona, ms 241, f. 103 r-v

C- Còpia del s. XIII a l'Archivo Histórico Nacional, Madrid, Còd 992 B, f. 12r

D- Còpia manuscrita feta per Jaume Pasqual el 1800. Arxiu del monestir de Vallbona de les Monges. "Llibre vert".¹¹⁵

Publicacions:

a- Morera, *Tarragona*, I, doc. 61, ap., p LXI (incomplet).¹¹⁶

b- Cartulari de Poblet. Edició del manuscrit de Tarragona (per J. Pons Marquès), Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1938, doc. 154, p. 89-90 (de B).

c- J.J. Piquer *Cartulari de Vallbona* p. 74-75, doc. 1.¹¹⁷

d- Altisent, *Diplomatari*, doc. 264, p. 209.¹¹⁸

In nomine sancte et individue Trinitatis, videlicet Patris et Filii et Spiritus Sancti. Ego Raimundus, Dei gratia comes Barchinonensis, regni princeps Aragonensis, Tortose atque llerde marchio, libenti animo ac spontanea voluntate, dono et offero in remissione meorum peccaminum et redemptione anime mee et parentum meorum, Omnipotente Deo et genitrici eius beate Marie, ipsum locum qui dicitur Sorboles, in territorio de Ciurane, eo videlicet modo ut edificetur et construat ibidem ecclesia et altare in honore Dei et beate Matris sue Virginis Marie, ut fiat ibi abbatia, ubi fiat ordo et religio sub regula et obedientia beati Benedicti in perpetuum. Addo etiam huic donationi in circuitu eiusdem loci, terram que abundanter sufficere possit ad patria bovum annuatim ad omnes eiusdem loci fratrum ibidem Deo servvientium usus necessarios. Dono insuper domino Deo et beate Marie eiusdem loci ipsam aquam de Seth cum suis ripis hinc et inde ad ortos et laborationes eorum nutriendas et irrigandas. Prefata omnia dono atque concedo domino Deo et beate Marie predicti

loci de Sorboles in manu venerabilis eiusdem loci Raimundi videlicet homines Dei atque Raimundi eremite humilis frater eiusdem loci et Guillelmi Deo ibidem servvients et aliorum ibi in Dei servi permanentium. Et concedo ipsus fratribus ibidem comorantibus ut infra predictos terminos faciant molendinum in aqua de Seth, uvi facere poterint quando voluerint. Omnia supraescrita dono atque confirmo beate Marie prephati loci, et omnibus eiusdem loci fratribus tam presentibus quam futuris cum aquis et pascuis, cum petris et lignis, cum montes et planis, cum ingresibus et egresibus, omnia in omnibus, sicut melius et utilius dici vel nominari potest ad omnium eiusdem loci fratrum utilitatem atque profectum. Si quis autem contra hanc donationem venerit ad inrumpendum, nihil proficiat, et in duplo componat et postmodum hec

donationis scriptura in perpetuum maneat firma.

3

Que facta est apud Tortosam VII Kalendas iunii,
anno ab Incarnatione Domini MCLVII.

1157, 9 d'octubre.

Sig+num Raymundi, comes Sig*num Guillelmi
Raimundi, dapiferi. Sig+num Otoni, fratris eius.
Sig+num Guillelmi de Castrovetulo. Sig+num
Arberti de Castelvel. Sig+num Petri
Sanctiminiati. Sig+num Guilelmi de Copons.
Sig+num Bernardi de Bellog.

Pere d'Aguda,¹²¹ anomenat Valdària, la seva
dona, els fills i altres familiars donen el lloc de
Vallbona a l'ermità Ramon i als companys que
viuen amb ell.

- A- Original perdut.
- B- Còpia manuscrita feta per Jaume Pasqual
el 1800. Arxiu del monestir de Vallbona de
les Monges. "Llibre vert".¹²²

Pontius scriba qui hoc prius scripsit.

Publicacions:

- a J.J. Piquer, *Cartulari de Vallbona (1157-
1665)* a *Boletín de la Real Academia de
Buenas Letras*, XXXVIII (1977-78), p. 76.

2

1157, 20 de juliol.

Ramon de Cervera, Arnau de Guàrdia i el gen-
dre d'aquest, Berenguer de Guàrdia, i Beren-
guer de Porta, junt amb llurs respectives mu-
llers, donen a Santa Maria de Vallbona i als
religiosos que allí resideixen: l'eremita Ramon,
Ramon Duran i Pere, l'alou que tenen a l'es-
mentada vall.¹¹⁹

Cunctorum notice fidelium pateat, quod ego
Petrus de Acuta, quod in cognomine dicitur de
Vadaria, et uxor mea Ermesendis, nec non et
filius noster Gullelmus et Bernardus et
Raimundus de Conil frater meus et uxor sua
Ermesendis et filius noster, damus et tradimus
domino Deo omnipotenti et beate Marie
semper virgini genitrici eius et patri Raimundo
eremite et Petri presbitere et Raimundi Durandi
et omnibus fratribus in ibi Deo servientibus,
illum locum de Vallebona, sicut continetur et
terminatur: ab oriente, in alodio de Raimundo
de Cervaria, in meride, in fronte dels Omells,
de circio, in termine de Rochafort; in occiduo,
in fonte de Laurent et bello linario. Quicquid...

- A- Original perdut.
- B- Còpia manuscrita feta per Jaume Pas-
qual el 1800. Arxiu del monestir de
Vallbona de les Monges. "Llibre vert".¹²⁰

Publicacions:

- a) J.J. Piquer, *Cartulari de Vallbona (1157-
1665)* a *Boletín de la Real Academia de
Buenas Letras*, XXXVIII (1977-78), p. 75.

Facta carta VII idus octobris, anno ab
Inccarnatione Domini MCLVII, regnante
Ludovico rege.

Sig + num Petri de Narbona, qui hoc scripsit.

Sit notum cunctis presentibus et futuris, quod
ego Raimundis Cervarie et coniux mea
Ponceta et Guilla coniux Arnalli de Guardia et
Berengarius de Guardia iener suus et coniux
eius Arsendis et Berengarius Porta et coniux
eius Ermesendis, nos simul donamus atque
concedimus Deo et Beate Marie de Vallebona,
alodium quod habemus in predicta valle.
Terminatur autem predictum alodium: a parte
orientis, in ipsa fonte de Roure et in termine
de Colobrer; de meride, in termine de Omells;
de occiduo, in alodio Beate Marie, de circio, in
termine de Rochafort...

4

1164, 18 d'abril.

Berenguer Arnau cedeix a la seva filla
Berenguera i al seu marit Guillem de Cervera
el castell i la vila de Verdú.¹²³

Sic donamus Deo et Beate Marie et fratribus
ibi adstantibus videlicet Raimundus eremite et
Petrus et Raimundus Duranni illis et
successoribus eorum quamdiu in predicta
ecclesia erunt omni tempore...

- A- Original perdut.
- B- Còpia del 1314 per fra Guillem de Senan:
Arxiu de Poblet, 2008, 7.
- C- Còpia de 1314, per Bernat Bericho (d'A):
Archivo Histórico Nacional, 2008, 8.

Publicacions:

Actum est hoc XIII Kalendas augusti anno
MCLVII ab Incarnatione Domini et anno XX
regnante Luzovici regis iunioris.
Bernardus, sacer, scripsit.

- a- Piquer, *El senyoriu*, p. 100-103, doc. II¹²⁴,
segons una còpia, sembla del s. XIX, amb
variants sense importància.
- b- Altisent, *Diplomatari*, doc. 264, p. 209.¹²⁵

Pateat cunctis presentibus atque futuris quoniam ego Berengarius Arnaldi, per me et per meos presentes et futuros, dono atque concedo in perpetuum ac trado tibi Berengarie filie mee et viro suo Guilelmo de Cervaria ipsum castrum et villam de Verdú cum omnibus suis terminis et pertinenciis, ad vestrum propium alodium liberum et quietum ab omni honore et servitute et sine omni retinimento meo et meorum quod in aliquas res non facio, ut vos habeatis et filii vestri post vos, et omnis posteritas vestra posteritas (*sic*) post vos, ad omnes vestras et vestrorum voluntates perpetuo faciendas, cum castlano et omnibus hominibus et feminis ibi habitantibus et habitaturis, et cum omnibus ad ipsum castrum pertinentibus et pertinere debentis aliqua causa et racione, sine omni mea et meorum retinimento in omnibus ad vestrum bonum intellectum et vestrorum. Quod castrum et villa de Verdu est in comitatu de Menresa, et affrontat a parte orientis in cumba de Graynena et in termino Muntornes et in termino de Guimera, et vadit apud Ciutadiyllam usque ad collum de Portella; a parte meridie cum termino castrum de Analech per serram sicut aqua discurrunt ad ipsum castrum de Verdu et cum termino de Rocafort, et cum termino de Sancto Martino, sicut cumba de cruce quam Deus fecit, et vadit ad Roquetam blancham coram castro de Bono Passo, et a parte occidentis in termino castro Bono Passo, et cum termino de Prixana, et a parte circii in termino Muntalba et ad Roquetam et ascendit ad serram de Molars, et vadit ad turrem de Munflao, et inde transit ad tozal de Guardia. Et sicur istas affrontaciones ambiunt et includunt ipsum castrum et villam de Verdu vobis dono, trado et concedo ad perpetuum, per me et meos successores presentes et futuros, ita videlicet quod ad me et meos nunquam aliqua servicia et ademprivia, hostes et cavalcatas et aliquas res michi et meis non faciatis, et ad me et meos nullum retinimentum in aliquo ibi facio. Immo ipsum castrum et villam vobis dono franchum et liberum et propium alodium, et quietum ab omni servitute et honore, et potestas similiter habeatis, et omnis posteritas vestra post vos. Et si forte contra hanc donacionis carta vel cartas, instrumentum vel instrumenta, apparerent volo quod ipsas cartas et instrumenta careant de viribus omni tempore et effectu et etiam acabamento. Quam donacionem supradictam promito per me et successores meos ad vos et ad omnem posteritatem vestram presentem et futuram post vos ipsum castrum et villam de Verdu et suos terminos et pertinencias suas omnes facere et tenere et in pace possidere contra cunctas personas in eternum.

Acta carta ista donacionis die sabbati de Pascha, anno ab Incarnacione Domni M^o C^o LX° III°.

Sig+num Berengarii Arnaldi. Sig+num Guilelmi filii mei, qui firmamus et laudamus istam cartam donacionis, et ad testes firmare rogamus.

Sig+num Guiral de lorba. Sig+num Arnaldi de Pontibus. Sig+num Raymundi de Anglerola. Sig+num Arnaldi de Oriola. Sig+num Guilelmi de Anglerola.

Sig+num Iterii, qui escripsi, cum literis suprapositis et in XIII linea portatas (?) similiter, et in XVIII ubi dicitur carta.¹²⁶

5

1164, 18 de juliol.

Ramon de Cervera i els seus donen als habitants de Santa Maria Vallbona i als del Sant Esperit l'església de Sant Joan de Colobres, amb una porció d'alou, delmes, primícies i oblates.¹²⁷

- A- Original perdut.
- B- Còpia manuscrita feta per Jaume Pas qual el 1800. Arxiu del monestir de Vallbona de les Monges. "Llibre vert " .¹²⁸

Publicacions:

- a) J.J. Piquer, *Cartulari de Vallbona (1157-1665)* a *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, XXXVIII (1977-78), p. 76-77.

Sit notum cunctis, quod ego Raimundus Cervarie et coniux mea Ponceta et Guilla mea Ponceta et Guilla coniux Arnaldi de Guardia et Berengarius de Guardia iener suos et coniux eius Arsendis et Berengarius Porta et coniux eius Ermesendis.

Nos in simul mitimus in gorda et in baiulia domino Deo et Beate Marie de Vallebona et de Sancti Spiritus et de habitatores qui ibidem sunt nec ad in antea aderunt, ipsum castrum de Colobres cum suis terminis. Et donamus nos supradictos ad domino Deo et ad Sancte Marie Vallisbone et Sancti Spiritus et ad habitatores qui ibidem sunt nec ad in antea aderunt, ipssa ecclesia Sancti Iovanis de Castrum Colobrer cum impariliata de alaudio, et cum premicias et oblaciones et presbiteros aurelicos grados de ipsum castrum de Colobres vel de suis terminis quod supra scriptum est. Donamus nos franchum et liberum sine vlla retinencia a modo usque in perpetuum.

Quod est actum xv kalendas augustas, anni Domini M^o C^o LXIII.

Sig+num raimundus Cervarie. Sig+num

Ponceta. Sig+num Berenguer de Guardia. Sig+num Arsen coniux eius cum infantes nostros. Sig+num Berenguer Porta. Sig+num Guills coniux Arnaldi de Guardia . Sig+num Berenguer de Guardia. Sig+num Arsen coniux eius com infantes nostros. Sig+num Ermesen coniux Berenguer de Porta nos qui donamus...

Sig+num Pere Sabarot. Sig+num Berenguer de Grannana. Sig+num Pere de Reiner...testes sumus. Poncius, presbiter, qui hoc scripsit die et anno quo supra.

6

1164, 12 de setembre.

Arbert de Castellvell, senyor de Siurana, per manament i voluntat d'Alfons, rei d'Aragó i comte de Barcelona, dóna a Ramon de Vallbona i a Pere, sacerdot, amb altres confreres, un lloc al Montsant amb facultat d'edificar-hi un molí on els plagui de les aigües del Montsant.

- A- Original, foradat en dos llocs: Archivo Histórico Nacional, Madrid, 2008, 16.
B- Còpia del 1189 per Guillem: Archivo Histórico Nacional, Madrid, 2008, 17, quan A ja estava foradat.
C- Còpia del 1244 per Gonzalbus (d'A): Archivo Histórico Nacional, Madrid, 2008, 18. Deixa en blanc els espais corresponents als estrips.

Publicacions:

- a) Villanueva, *Viage*, XX¹²⁹, doc. 43, p.262 (d'un document que trobà a Escaladei).
b) Altisent, *Diplomatari*, doc. 264, p. 209.¹³⁰

Cunctis pateat presentibus atque futuris quod ego Arbertus Castrovetulo, dominus Siurane, iussu et voluntate domni nostre Ildefonsi, regis Aragon(um), comitisque Barchinone, dono Raimundo de Vallebona et Petro sacerdoti ceterisque confratribus unum locum in Monte Sancto ubi serviant Deo. Et affrontat a parte orientis in sumitate rupe super Albarcha et¹³¹, a parte occidentis, in Pineta et a parte meridei in via que vadit de Albarcha per Montem Sanctum usque ad Pinetam, a parte vero circi in sumitate rupis super Fontem Albam. Et sicut hec qu[at]uor affrontaciones includunt totum integriter, heremum et cultum et totum illud quod ad servicium hominum et animalium pertinet, cum egressibus et regressibus suis, sic dono atque laudo libere et solute et sine alicuis inquietudine. Et molandinum dono eis ubicunque in aquis Monte Sancti facere possint. Et hoc totum [supradictum] non serviat nisi soli Deo et Beate Virginis Marie et omnibus sanctis, pro redemptione animarum nostrarum et omnium fidelium christianorum. Si quis hanc

cartam irrumpere voluerit facere, minime possit, sed in duplo componat et carta ista stabilis et firma semper permaneat.

Que es facta II idus septembris, anno dominice Incarnacionis [M^o] C^o LX° IIII°.

S+ ignim Arberti de Castrovetulo, qui hanc cartam scribere iussit, firmavit et testes fir[mare] ro]gavit.

S+ignum Petri Arnaldi. S+ ignum Petri Mironis de Pezonata. S+ ignum Iohanis de Uno Castello. S+ ignum Iohanis Navarro. S+ num Petri de Narbona.

Signum Ildefonsi + regis Arag[onensis], comitis Barchinonensis.¹³²

S(*signe*)ignum Petri, capellani de Siurana, qui hanc cartam rogatus scripsit cum litteris in VIII linea superpositis, die anno supra.

7

1171, 1 d'abril.

Ramon, eremita de Vallbona, cedeix a Poblet tots els drets que té al terme de Cérvoles a canvi de menjar i vestir suficient mentre visqui, dotze mitgeres de farina de forment per a ell i el seu deixeble Bernat, una cogulla per a Bernat, i per a ell una túnica, una cogulla, un escapulari, dos parells de sandàlies, un capell rodó, un càntir d'oli, mesura de Tortosa, cada any, i un oratori de pedra i ciment amb una cel.la per pregar. Després de la seva mort ho llega tot al monestir. L'abad de Poblet Ug, i altres frares es comprometen a respectar els acords.

- A- Original partit per ABC: Archivo Histórico Nacional, Madrid, 2015, 16.
B- Còpia del s. XIII: Biblioteca Provincial de Tarragona, ms. 241, f. 222 r-v.
C- Còpia del s. XIII: ABC: Archivo Histórico Nacional, Madrid, Còd. 992 B, f. 61v-62r.

Publicacions:

- a) *Cartulari*, doc. 340, p. 208-209 (de B).¹³³
b) Santacana, *El monasterio*, doc. 100, p. 549-555 (d'A).¹³⁴
c) Altisent, *Diplomatari*, doc. 399, p.300.¹³⁵

In Dei nomine. Manifestum sit quod ego Raimundus, heremita de Valle Bona, bona fide et sine omni malo ingenio, pro redemptione anime mee et anime patris mei et matris mee et omnium parentum meorum, cum hac presenti carta et titulo perfecte donationis, dono, trado et aludo Domino Deo et manasterio Sancte Marie Populeti

et tibi Ugoni, abbati illius loci, omnique conventui eiusdem monasterii presenti et futuro, omnia mea iura que ego habeo vel ulla voce habere debeo in honore sive in termino de Sorbolis, sine omni retentione quam ibi ullam non facio, nec mihi nec ulli homini vel femine. Et ita totum trado in vestro iure et potestate, ad proprium et francum alodium monasterii Populeti in perpetuum. Et propter hoc accipio beneficium de vobis et de fratribus vestris, victum et vestitum sufficienter in omni vita mea, id est, in unoquoque anno XII migerias farine de frumento inter me et Bernardus discipulum meum, vel alium si ipse ante me obirer. Et Bernardo unam cucullam per annum in vita sua. Et mihi in unoquoque anno dabitur unam tunicam et cucullam et scapularium et II° patria caligarum et capellum rotundum et unum cantarum olei ad quadragesimam intrantem, ad mesuram Tortose. Et facietis mihi oratorium Vque braciatarum in longitudine et II arum in amplitudine, lapidibus et cemento, coopertum tegulis vel laderculis, et cellulam unam iuxta, ubi secreto possim orare. Et post obitum meum, quicquid in oratorio fuerit sit ad honorem et in mandamento Populeti. Et ego Ugo, abbas predictus, et Stefanus prior et frater Bernardus de Portaregia et alii fratres Populeti, nos omnes concedimus tibi Raimundo de Valle, confratri nostro, et tibi Bernardo eius discipulo, supradictum beneficium in vita vestra, et accipimus vos sicut fratres. Et post obitum vestrum reddetur vobis debitum sicut uni ex fratribus nostris. Et si tu Bernardus supervixeris fratri nostro Raimundo, concedimus tibi ut in predicto oratorio maneat in vita tua, ad mandamentum et fidelitatem Populeti. Item ego Raimundus heremita testor et affirmo coram Deo et sanctis eius me nullum aliud donum fecisse de supradicto honore alicui homini ve femine.

Facta carta Kalendas aprilis, anno Domini M^o C^o LXX° I^o.

Sig+num Raimundi de Valle Bona iamdicti, qui hanc carta fieri iussi, meisque propriis manibus firmavi et testibus subscriptis firmari rogavi. Sig+num Berardi eius discipuli. S+ Piculul, fratris Raimundi prenominati. S+ Petri de Malacara. S+ Petri Bordi. S+ Elie. S+ Donati. S+ Stefani prioris Populeti, et Petri de Cheraldo, cellararii maioris, et fratris Bernardi de Portaregia, et fratris Iohanis de Sede, et fratris Arnaldi de Artesa, in quorum presentia et testimonio hoc totum factum fuit.

Stefanus rogatus scripsit.

8

1173, 26 de febrer i 26 d'abril. Església de Santa Maria de Gardeny.

Berenguera, vidua de Guillem de Cervera,

Berenguer de Boixadors, Arnau de Timor i Iteri juren sobre l'altar de Santa Maria de Gardeny les darreres voluntats de Guillem de Cervera.

A- Original perdut.

B- Còpia del s. XVIII, solta, en paper, dins del Còd. 992 B de l'Archivo Historico Nacional.

Publicacions:

a) Altisent, *Dipolmatari*, 1993, doc. 457, p. 341.¹³⁶

In nomine Sanctae Trinitatis. Haec est vera declaratio ultime voluntatis cuiusdam defuncti nomine Guillermi de Cervaria, edita auctoritate legis modo secundi ordinis, sub ordinatione Guillermi Ylerdensi episcopi. Unde nos, testes huius conditionis, scilicet Berenguera uxor sua et Berengarius de Boixadors atque Arnaldus de Timor et Yterius, iurando testificamus supra sanctum altare Sanctae Mariae de Gardenio quos hic praenominatur (*sic*) Guillermus sua mobilia et immobilia ordinavit sic, sicut in testamento quod scribere iussit, et ore suo nobis testibus firmare mandamus et manu sua propria firmamus sicut inferius continetur et videtur esse conscriptum, et priusquam firmavit, suam voluntatem non mutavit nobis scientibus.

Quia nemo in carne positus mortem evadere potest, ydcirco, in Dei nomine, ego Guillermus de Cervaria, pro salute animae meae, facio meum testamentum in plena mea memoria. Quod eligo meos manumissores: Magistrum qui fuit Gardenio, et Magistrum de Enposta, et Raimundum de Tarroia, et Guillermmum d'Auquerraz, et Guillermmum de Timor, et Berengarium de Boixados, et Bernardum de Montpao, et Arnaldum de Timor, propter hoc quod, si obiero de hac infirmitate, ut habeant licentiam de meis rebus requirere et ordinare et consiliare et facere ut mandavero in hoc meo testamento. Yn primis dono Deo et ad Sanctam Mariam de Populeto animam et corpus meum ibi ad sepeliendum, et cum corpore meo dono atque trado ad Sanctam Mariam de Populeto turrem de la Menresana cum omnibus suis terminis, et cum omni dominico de iamdicta Menresana, quae est in termino de luneda¹³⁷. Et dimitto ad Caval[er]riam unum cavallum vel L marabetinos, et mea arma, et unum mansum in Acromonte, meliorem quem ibi habeo. Et iterum dimitto Hospitali Ierosolimatalen(sis) ad Villam Grassam unum mansum, meliorem quem ibi habeo. Et dimitto ad Sanctam Mariam de Solsona C solidos, et ad Sanctam Mariam de Monsarrat alios C solidos, et ad Sanctum Iacobum de Timor in oper ecclesia C solidos, et ad claustrum Sanctae Mariae Sedis Ylerde in oper X morabetinos, et ad Sanctum Rufum

in oper X morabetinos, et ad filium meo Guillermmum dimitto civitatem Ylerde com sennorivo et cum stacamentis et cum casas et cum dominicis et cum feudos quos pater meos tenebat per regem, sicut pater meus melius unquam habuit et tenuit, scilicet sennorivum et estacamenta habeat per Guillermi Raimundi. Et iterum dimitto filio meo ipsum Castrum Asinorum, et luneda, et Verdu, cum suis terminis, et Cervaria, cum suis terminis, et Timor, et Montolivo, et Acromontel, et Monctornes, et Odena, et l'Espeut, et Rabinat, et Ondara, et Sanctum Antonium et Palerols, et Montleo, totum integriter cum suis terminis quantum habeo vel habere debeo, et sicut pater meus habet, et tenet, sine suo inganno. Et ad filiam meam nomine Audeart dimitto et dono omnem honorem de n'Arbert sicut mihi reliquid, et ad Villam Grassam, vel mille morabetinos, quod magis capere voluerit sua voluntate, et si vult capere morebetinos, frater eius paccet illi et teneat honorem, et si capit honorem et de illa se dasanava sine ynfante legitimi coniugis, honor de ea retornet ad Guillermmum fratrem suum; et similiter, si de filio meo se dasanava absque ynfante legitimi coniugis, honor eius retornet meae filiae, scilicet Audeart; et si de ambobus morientur absque ynfante legitimi coniugis, honor illorum retornet ad fratrem meum Raimundum, filium Guillermi de Cervaria. Et uxorem meam nomine ne Berengera dimitto omnem meum honorem quod sit domna et poderosa quantum stare voluerit cum yfantibus meis sine marito; et si accipit maritum, dimitti illi luneda et Verdu quantum vixerit cum marito et sine marito, cum omnibus suis terminis, propter hoc quod iam dedi ad Populetum, sed illa non possit facere aliam suam voluntatem nisi hoc quod explectet quantum vixerit. Et hoc devitum quod pro mea anima relinquo rogo meorum manumissorum, habeat paccatos de duobus vel de tribus de expletis de iamdicto honore. Et alia debita mea rogo ad meum patrem et dominum ut paccet illos meis debitoribus quantos faciam scribere in carta, si illi placet; quod si non fecerit, illi qui remanserint ad paccandum sint paccati de meis exidas de Ylerde et de suis terminis quando filius meus praedictus habebit et tenebit honores. Et si uxor mea capit maritum, commando meos ynfantes et meum honorem integriter in ista carta, sicut dictum est, meis manumissoribus et de aliis meis bonis hominibus. Et si aliquis meorum manumissorum male facerit erga meos ynfantes vel contra testamentum vel vontra homines de hoc quod facere non debeat, exeat de meo testamento, et non sit advocatus iure, sed Berengarius de Boixados teneat meum filium et nutritat usque ad XII annos, et uxor mea non possit facere aliam suam voluntatem nisi ita, sicut superius scriptum est in ista pagina; et istum honorem quod supradictum est

pater meus mihi reliquid in testamento quod iam fecerat quando feci istum, et si plus mihi reliquid quod non sonat in isto testamento, dimitto meo filio Guillermo. Et qui istum testamentum rumpere voluerit facere non possit, sed in duplo componat cum omni melioratione, et perpetuum firmum permaneat per saecula cuncta.

Facta ista carta testamenti IIII kalendas martii, anno incarnationis Domini millesimo CLXXII.

Sig+num Guillermi de Cervaria. Sig+num ne Berengera, uxor mea, qui hanc cartam testamenti firmamus, laudamus, testesque firmare rogamus.

Sig+num. Sig+num (sic). Sig+num Raimundi de Tarroija. Sig+num Guillermi d'Aquerraz. Sig+num Guillermi de Timor. Sig+num Brengarii de Boixados. Sig+num Bernardi de Montpao. Sig+num Arnaldi de Timor.

Sig+num Iterii, qui hoc testamentum rogatus scripsi.

Factum est hoc sacramentale legaliter in mense aprilis VI kalendas madii¹³⁸, anno Yncarnationis Domini millesimo CLXXII. Sig+num ne Berengera. Sig+num Berenguer de Boixados. Sig+num Arnaldi de Timor. Sig+num Yterii, qui hanc cartam sacramentalis iuramos, firmamus, testesque firmare mandamus qui viderunt et audierunt quomodo ista carta sacramentalis fuit iurata in praedicta ecclesia de Sancta Maria de Gardenio.

Sig+num Guillermi de Anglerola iunior. Sig+num Petri de Monteolivo. Sig+num Geraldi de Torrento. Isti sunt testes visores et auditores.

Sig+num Yterii, qui hanc cartam sacramentalis scripsi ut supra.

9

1173, 5 d'octubre.

Gombau de Talarn es lliura perpètuament a Ramon de Vallbona i a Santa Maria de Poboleda amb alguns dels béns que posseeix i promet fidelitat, castetat i obediència.

A- Original: Archivo Histórico Nacional, Madrid, 2020, 3.

Publicacions:

a) Altisent, *Ramon de Vallbona*, p. 149.¹³⁹

In nomine Domini nostri Ihesu Christi. Sit notum cunctis hominibus tam presentibus quam futuris

quoniam ego Gumbaldus de Talar dono Deo et beate Marie et omnibus sanctis et loco de Poboleda corpus meum et anima mea cum omnibus rebus meis quas ad presens habeo, pro remedio anime mee et salute animarum parentum meorum, et Raimundo de Vallebona, et convenio ei et omnibus fratribus eiusdem loci fidelitatem et castitatem et obedienciam. Et dono Deo et beate Marie et loco de Poboleda et fratribus ibi manentibus duas sortes mei alodii que sunt in termino de castello de Verdun. Et affrontant iste due sortes de oriente, in terra de Palaona, de meride affronta(n)t in reguer, de occidente affronta(n)t in terra Guielmi Pocolul, de circio affronta(n)t in cingleo grosso. Et dono Deo et Beate Marie de Poboleda una foguetcha et una gallina que donat mihi Iohan Perdiquer annuatim de censu, et dono similiter alia gallina et alia foguetcha que donat mihi annuatim Bernar Lazar de censu per terram que tenent de me. Hoc donum facio Deo et Beate Marie de Poboleda per cuncta secula et fratribus ibi manentibus. Et si aliquis homo hoc fregerit donum sit maledictus.

Actum est hoc III° nonas octobris, anno dominice incarnationis M^o CLXXIII.

Sig+num Gumbaldi de Talar qui hoc donum facio, aludo, firmo et testibus firmare rogo. Sig+num Berenguer Arnali. Sig+num Guielmi de Anglerola, filius eius. Sig+num Berengarie, filie eius, filius et filia Barengarii Arnali. Sig+num Petri de Talarn, patris Gumbaldi de Talar. Et si aliquis homo demandaverit aliquid in hoc honore de parentibus meis quem ego dono Deo et Beate Marie de Poboleda pro remedio et salute anime mee et omnium parentum meorum, det Deo et Beate Marie et loco de Poboleda et fratribus ibi habitantibus omnes meos directos quos habeo et habere debeo in honore patris mei et matris mee et accipiat omnes suos directos de isto honore iam dicto.

Sig+num Bernar de Navaes. Sig+num Bernar Moracuc. Sig+num Petri de Montsant. Sig+num Guilelmi Cerveriis.

Berardus presbiter qui hoc rogatus scripsit die et anno quo (signe) supra.

10

1174, 25 d'agost.

Berenguer de Cardona dóna al monestir de Vallbona, a Ramon, ermità d'aquest lloc, i a les monges que allí serveixen Déu, la dominicatura del Vilet.

A- Original perdut.

B- Còpia manuscrita feta per Jaume Pasqual

el 1800. Arxiu del monestir de Vallbona de les Monges. "Llibre vert ".¹⁴⁰

Publicacions:

- a) J.J. Piquer, *Cartulari de Vallbona (1157-1665)* a *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, XXXVIII (1977-78), p. 78.

Sit notum cunctis, quoniam ego Berengarius de Cardona...dono et offero Deo et monasterio Sancte Marie de Vallebona et Raimundo eiusdem loci eremite et servo Dei ac sanctimonialibus ibidem Deo servientibus, ipsam meam dominicaturam quam dicunt Villam Mahanor cum omnibus suis terminus... et cum omni senioratico, et cetera... et accipio ab ipso monasterio pro hac donatione, D solidos barchinonensi monete...

Actum est hoc VIII kalendas septembris, anno ab Incarnatione Domini MCLXXIII.

Pasqual no ens trascriu directament el document pel que fa a les firmes, però ens en fa un resum: *firman el Instrumento con Berenguer de Cardona otros cavalleros y en ultimo lugar F. Ramon, D. Ermengol Conde de Urgel, Pedro obispo de Vich y Bartolome Notario*.¹⁴¹

11

1174, octubre.

Alfons I el Cast ofereix a la casa de Vallbona la plaça de Boacar.

C- Original perdut.¹⁴²

D- Còpia manuscrita feta per Jaume Pasqual el 1800. Arxiu del monestir de Vallbona de les Monges. "Llibre Vert ".¹⁴³

Publicacions:

- a) J.J. Piquer, *Cartulari de Vallbona (1157-1665)* a *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, XXXVIII (1977-78), p. 78-79.

In Dei Domine. Notum sit cunctis, quod ego Ildefonsus, Dei gratia rex Aragonensis, comes Barchinonensis et marchio Provincie, pro remedio anime mee et parentum meorum, dono domino Deo et domui Vallisbone et tibi Beatrici¹⁴⁴, illam plazam de Boachar cantarario et nepotius suis que est dicte domus Poncii panicer. Supradictam autem plazam dono iam dicte domui et tibi Beatrici tali scilicet modo, ut habeatis ipsam liberam et francham ad faciendum ibi casas et quicquid ex inde vel ibi facere volueretis absque omni censu vel

vsatico quod michi vel meis ullo modo non prestetis. Affrontat autem iam dicta platea; de oriente, in via publica; de occidente, in domibus de Zaida Arraz; et de alia parte, in domibus lafie, ex alia parte, in domibus Albarcoch. Sicut ab istis terminis includitur et terminatur, sic dono Deo et iam dicte domui liberam et francham, cum ingresibus et egresibus suis.

Actum est hoc in Ilerda, mense octobri, anno Domini MCLXXIII.

Sig+num Ildelfonsis, regis Aragonensis, comitis Barchinonensis et marchionis Provincie. Sig+num Sancie, regine Aragonum, comitisse Barchinonensis et marchisse Provincie. Sig+num Guiraldi de Iorba. Sig+num Guillelmi de Cervaria. Sig+num Guillelmi de Acarraraz. Sig+num B(ernardi), abbates Sancti Felicis Gerundensis. Sig+num Raimundi de Montecanato.

Ego Bernardus de Calidis, scriba regis, scripsi hanc cartam et feci hoc sig+num.

12

1175.

Arsenda, dona d'Isarn, militar, es dóna a Santa Maria de Vallbona que està en mans de Ramon eremita, de Pere sacerdot i d'altres germans i germanes. Davant d'ells fa els vots de l'ordre de sant Benet .

A- Original perdut
B- Còpia manuscrita feta per Jaume Pasqual el 1800. Arxiu del monestir de Vallbona de les Monges. "Llibre Vert"¹⁴⁵

Publicacions:

a) J.J. Piquer, *Cartulari de Vallbona (1157-1665)* a *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, XXXVIII (1977-78), p. 79.

Notum sit cunctis...quod ego Arsendis, mulier Ysarni militis dedit...corpus suum domino Deo et Sancte Marie de Vallebona in manu Raimundi eremite servi Dei et Petri presbiteri et aliorum fratrum et sororum qui ibidem sunt aut erunt et convenit fidelitatem et castitatem et obedientiam omni tempore vite sue secundum Ordinem sancti Benedicti et dedit Deo et Sancte Marie de Vallebona et cunctis fratribus et sororibus ibidem Deo servientibus, de sue honore, unam peciam alodii in Anglarola, in ipsa Lagustera....

Actum est hoc anno Incarnationis Domini MCLXXV...

Bertrandus, subdiachonus, scripsit.

13

1176, març.

Alfons I dóna al monestir i a l'abadessa Òria una finca del domini de Rosea i una fondalada que arriba fins al riu Segre.

A- Original perdut.
B- Còpia manuscrita feta per Jaume Pasqual el 1800. Arxiu del monestir de Vallbona de les Monges. "Llibre vert"¹⁴⁶

Publicacions:

a) J.J. Piquer, *Cartulari de Vallbona (1157-1665)* a *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, XXXVIII (1977-78), p. 80.

*Alfonso Rey de Aragon Conde de Barcelona y Marques de Provenza concedió al Monasterio de Vallbona...*¹⁴⁷ et domine Orie, abbatisse, totum illum honorem de meo dominico de Rofea...et cum illo etiam soto usque in Segrum flumen...per alodium franhum et liberum... Actum apud Ilerdam, mense marcio, anno Domini MCLXXVI... Guillelmus de Bassia, notarius domini regis, scripsit.

14

1176, 8 d'abril.

Testament de l'eremita Ramon de Vallbona.

A- Original perdut.
B- Còpia manuscrita feta per Jaume Pasqual el 1800. Arxiu del monestir de Vallbona de les Monges. "Llibre vert"¹⁴⁸

Publicacions:

a) Pasqual, Carta, 1837, p. 10-11.¹⁴⁹
a) J.J. Piquer, *Cartulari de Vallbona (1157-1665)* a *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, XXXVIII (1977-78), p. 80-81.

Notum sit cunctis omnibus, quod ego Raimundus de Vallebona relinquo corpus meum ad ipsam ecclesiam Beate Marie de Vallebona. Nullus enim exitum mortis potest evadere, quapropter dispono et ordino me predicto loco Beate Marie in perpetuum. Similiter relinco conventum et sanctimoniales que manent in ecclesia de Vallebona vel que manere voluerint in obedientia abatisse de Colobres, in tali pacto, quod, ipsa abatisa non trahat eas de predicto loco nec abstrat aliquid de rebus illius loci quod muted in alium locum. Si vero ipsa abatisa de Colobres manere voluerit in predicta ecclesia de Vallebona, sanctimoniales et conventus eiusdem loci de

Vallebona sint ei obedientes. Si autem predicta abatissa noluerit manere in predicta ecclesia, convetus ecclesie de Vallebona eligat priorissam ad suam voluntatem et sine vlla contradictione.

Actum est loc VI idus aprilis anno MCLXXVI.

Sig+num Raimundi de Vallebona qui hoc firmavid, testibusque firmare rogavit. Iterum ego Raimundus de Vallebona dono et concedo germano meo Pocuculo ut semper habeat victum et vestitum in ecclesia de Vallebona et ut semper maneat in illo loco sive sit laicus sive frater. Sig+num Gerald de Amaldano. Sig+num Petri, sacerdotis de Loro. Sig+num Reinaldi, sudiachoni de Turrerubea. Sig+num Poculluli, fratis Raimundi de Vallebona. Sig+num Petri, capellani de Loro qui hoc scripsit.

15

1177, 27 d3 novembre.

Ramon de Tarroja i la seva esposa Gaia, donen a Déu, a Santa Maria de Vallbona i a l'abadessa Òria una terra de Barbens.

A- Original perdut.

B- Còpia manuscrita feta per Jaume Pasqual el 1800. Arxiu del monestir de Vallbona de les Monges. "Llibre vert".¹⁵⁰

Publicacions:

b) J.J. Piquer, *Cartulari de Vallbona (1157-1665)* a *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, XXXVIII (1977-78), p. 84-85.

*Ramon de Turrerubea y su mujer Gaia*¹⁵¹... damus domino Deo et monasterio Sancte Marie Vallisbone et abbatiste eiusdem monasterii nomine O[ri]e et omni conventui eisdem loi... una finca en terme de Barbens. Actum est hoc anno Incarnatione Domini MCLXXVII, V kalendas decembris.

Sig+num Ricardi qui scripsit.

16

1178, febrer.¹⁵²

La reina Sança compra i dóna a les monges el lloc de Vallbona, perquè hi edificuin un monestir.

A- Original perdut.

B- Còpia manuscrita feta per Jaume Pasqual el 1800. Arxiu del monestir de Vallbona de les Monges. "Llibre vert".¹⁵³

Publicacions:

c) J.J. Piquer, *Cartulari de Vallbona (1157-1665)* a *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, XXXVIII (1977-78), p. 85.

Omnibus sit notum, quod ego Sancia, Dei gratia regina Aragonensis, comitissa Barchinonensi et marchisia Provincie, comparavi illum locum de Vallebona de illis dominabus Deo servientibus per D solidos. Facta comparatione statim dedi et concessi locum iam dictum illis dominabus ad hedificandum ibi domum in qua domino Deo devote possint servire et ut bona congregacio dominarum regulatier viventum ibi fat. Concedo preterea libenti animo quod tanta bona ibi faciam sufficienter victum et vestitum possint habere.

Sig+num Sancie, regine Aragonensis, comitissa Barchinonensi et marchisia Provincie.

17

1178, 22 d'agost.

Bernat de Caldes dóna a Vallbona una propietat que tenia a Lleida .

A- Original perdut.

B- Còpia manuscrita feta per Jaume Pasqual el 1800. Arxiu del monestir de Vallbona de les Monges. "Llibre vert".¹⁵⁴

Publicacions:

d) J.J. Piquer, *Cartulari de Vallbona (1157-1665)* a *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, XXXVIII (1977-78), p. 87.

Bernardus de Calidis...dono Sancte Marie de Vallebona et sororibus que ibi sunt in manu Horie Remiredz, abatissa de Vallebona...un honor en el terme de Lleida.

Facta carta mense augusto, XI kalendas septembris, anno Incarnatione Domini MCLXXVIII

Sig+num Romulfi, qui scripsit.

18

1184, 13 de febrer.

Jovaria i el seu fill Guillem de Tàrrega donen, respectivament, al cenobi la seva filla i germana Guillema, perquè sigui sempre monja.

A-Original perdut.

B-Còpia manuscrita feta per Jaume Pasqual el 1800. Arxiu del monestir de Vallbona de les Monges. "Llibre vert".¹⁵⁵

Publicacions:

- a) J.J. Piquer, *Cartulari de Vallbona (1157-1665)* a *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, XXXVIII (1977-78), p. 91.

Noverint universi, quod ego Iovaria et filius meus Guillelmus de Tàrrega, donamus monasterio Vallisbone et domina Orië Ranimire, abbatissa ipsius monasterii, atque Berengarie de Cervaria cum omni conventu predicti cenobii, filiam meam Iovana, nomine Guillelma, et soror mea de Guillelmo...ut omnibus diebus vite sue sit soror...et habeat victum et vestitum in dicto monasterio et fiat una es aliis sororibus...

Actum est hoc idus februarii, anno Domini MCLXXXIII....

Bernardus, levita, scripsit

19

1219, 15 de març.

Dolça de Passanant s'ofereix a Vallbona amb tots els seus béns i amb el castell de Montesquiú.

- A- Original perdut.
B- Còpia manuscrita feta per Jaume Pasqual el 1800. Arxiu del monestir de Vallbona de les Monges. "Llibre vert" ¹⁵⁶

Publicacions:

- b) J.J. Piquer, *Cartulari de Vallbona (1157-1665)* a *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, XXXVIII (1977-78), p. 92.

Dulcia de Passenant... dono et offero me ipsam cum omnia bona mea, mobilia et immobilia videlicet que habeo et habere debeo in castro de Colobrarío qui vocatur Monti esquivi. Et item dono castrum predictum cum omnibus et feminis presentis et futureis et omnibus iuribus... vobis domine Ermensendi, Boscana dicta, abbatissa Vallisbone et conventus presenti et futuri et in corporalem posesionem vobis mitto cum suo castlano... quondam ego habitem et maneam in monasterio Vallisbone vobiscum omnibus diebus vite mee cum meis propriis expensis et redditibus de iam dicto castro Colobrarío qui modo vocatur Monte esquivo... et ego E[rmensendis] dicta abbatissa Vallisbone consilio... tocus nostri conventus, recipimus Dulcia de Passenant predicta per monacham vel conversam qualisque melius volueris accipere...

Actum est hoc idus marci, anno ab Incarnatione Domini MCCXIX.... Iohanes, levita, scripsit.

20

1225, 8 d'abril

Resolució del Capítol general del cister, decretant que tots els anys es celebri un aniversari en sufragi de Berenguera de Cervera..

- A- Original perdut.
B- Còpia manuscrita feta per Jaume Pasqual el 1800. Arxiu del monestir de Vallbona de les Monges. "Llibre vert" ¹⁵⁷

Publicacions:

- a) J. Pasqual, Carta, 1837, p.17-18.¹⁵⁸
c) J.J. Piquer, *Cartulari de Vallbona (1157-1665)* a *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, XXXVIII (1977-78), p. 93.

Notum sit cunctis hoc audientibus, quod in Capitulo communi cisterciensi decretum fuerat et concessum a domino abbate Cistercii et ab alii omnibus ad generalem Capitulum convenientibus, quod pro honoribus ac beneficiis plurimis que domina Berengaria de Cervaria mater domini Guillelmi de Cervaria et Aldiardis de Ager¹⁵⁹ pro remedio anime sue et omnium parentum suorum monasterio Sancte Matris Christi Vallisbone concessit, ordinavit ut in die anniversarii dicte domine Berengarie, conventus per quamlibet annum sustentetur de bono pane et vino bono, oleo, pice vel ovis et caseo. Quod totum ut modo dictum est, nos E[rmensendis] abbatista Vallisbone cum consilio et assensu tocus conventus cenobii Vallisbone, volumus et concedimus et mandates precipimus ut in XV die post Pascha per quamlibet annum in die anniversarii dicte domine Berengarie de Cervaria, quicumque frater tenuerit grangiam de Talladers, teneat conventum prefati monasterii, ita ut predictum est. Et quotquot presbiteri ibi fuerint, sive seculares, omnes celebrent in ipsa die. Et quelibet sanctimoniales L psalmus nec non fratres et sorores quilibet quinquaginta psalmus ut Deus anime ipsus er omnium parentum suorum misereatur pro bonis a Deo sibi collatis misericorditer supradicto monasterio ergatis. Et hoc firmum ac fideliter observandum per nos et omnes successores nostros et per conventum presentem et futurum. Statuimus et convenimus suis successoribus ut ipsa grangia ad hoc teneatur nec dilacionem vel occasionem aliquam pretendat quicumque maioris ibi fuerit nisi ut bene adimpleat sicut supra dictum est.

Actum VI idus aprilis anno Domini MCCXXV. Sig+num E[rmensendis] abbatisse Valisbone

qui hoc mandamus, firmamus, ceterisque firmare precimus. Sig+num Berengarie, priorisse. Sig+num E. Subpriorissa. Sig+num E. Cellararie. Sig+num Ermensendis de Pierola. Sig+num Aldiardis de Ager. Sig+num Berengarie de Ceuma. Sig+num E. De Lissedors, Sig+num Sibillie de Bagneriis.

Magister Petrus de Tarrega qui hoc scripsit et hoc sig+num fecit.

21

1251, 12 d'octubre.

Testament de Violant d'Hongria, esposa del rei Jaume I. ¹⁶⁰ (fragment)

A- Original a A.C.A. Pergamins de Jaume I, n° 1264.

Publicacions:

- a) Tourtoulon, *Jacme Ier, II*, pp. 577-579.¹⁶¹
- b) Piquer, *Abaciologi*, p. 85, solament publica un fragment

...Ego Yoles, Dei gracia, Regina Aragone, Maioricarum et Valencie, Comitissa Barchinone et Urgelli et Domina Montipessulani, facio dispositionem meam ultimam in qua in primis eligo sepulturam meam in monasterio Vallis bone, ordinis Cisterciensis et volo ut fiat mihi sepultura plana ante altere Beate Virginis...

22

1282, 13 de juliol.¹⁶²

Abaciologi del monestir de Vallbona de le monges, des de Oria fins a Geralda de Queralt.

- A. Original perdut.
- B. Còpia manuscrita feta per Jaume Pasqual el 1800. Arxiu del monestir de Vallbona de les Monges. «Llibre vert «.
- C. Pasqual, 1800? *Sacrae Cathalonie Monumenta*, ms. 729 de la Biblioteca de Catalunya, IX, pàgines 727-736.

Publicacions:

J.J. Piquer, *Cartulari de Vallbona (1157-1665)* a *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, XXXVIII (1977-78), p. 99-100.

□

1. Prima nobilis domina que fuit in monasterio Vallisbone, fuit domina Berengaria de Cervera, que fecit incorporare monasterium in ordine et ivit apud Colobres et adduxit secum domnam Oriam, que fuit prima abbatissa Vallisbone et obiit II idus aprilis.

2. Postea fuit secunda abbatissa domina Ermessendis de Robió, que alio nomine vocatur Boscana, quam nutritivit sanctus Raymundus et obiit abbatissa XII kalendis decembris.

3. Tercia abbatissa fuit nobilis domina Aldiardis Dager, que fuit filia nobilis domine Berengarie de Cervera supradicte et ista dimisit abbaciam.

4. Quarta abbatissa fuit venerabilis domina Ermessendis de Fontanes et dimisit abbaciam et obiit III idus marcii.

5. Quinta abbatissa fuit domina Aldiardis Angularie et dimisit abbaciam II idus anno MCCLIX et obiit XIII kalendas februarii anno Domini MCCLXIX

6. Sexta abbatissa fuit venerabilis domina Arnalda de Altarriba et dimisit abbaciam VI kalendas aprilis anno Domini MCCLXVII. Fuit electa nonas novembris anno Domini MCCLIX et obiit XVI kalendas februarii anno Domini MCCLXXXVI.

7. Septima abbatissa fuit nobilis domina Geralda de Cardona et dimisit abbaciam. Fuit electa anno Domini MCCLXVII, V kalendas aprilis et dimisit abbaciam XVIII kalendas decembris anno Domini MCCLXX .

8. Octava abbatissa fuit nobilis domina Eliesendis de Timor. Fuit electa XVII kalendas decembris anno Domini MCCLXX et dimisit abbaciam III kalendas aprilis anno Domini MCCLXXIII et obiit III idus novembris anno Domini MCCLXXVIII.

9. Et postea fuit iterato assumpta in abbatissam domina Geralda de Cardona supradicta. Fuit electa II nonas aprilis anno Domini MCCLXXVIII et dimisit abbaciam III idus iulii anno Domini MCCLXXXII et fuit nona abbatissa et dimisit abbaciam et obiit VIII kalendas octobris anno Domini MCCCIII.

10. Decima abbatissa fuit nobilis domina Geralda de Queral. Fuit electa III idus iulii anno Domini MCCLXXXII. (segons ens informa Pasqual, a partir d'aquí la lletra canvia) et dimisit abbaciam A. D. MCCXCIII. VI Kals. Nov

11. Undecima Abba. Fuit nobilis Domina Blanca de Angularia et fuit electa V kals novembris Anno Domini MCCXCIII. Et obiit abbatissa VII kal aprilis anno Dom. MCCCXXVIII

12. Duodecima Abba fuit venerabilis Domina Alemanda de Avinion et fuit electa III novembris et obiit Abbatissa VI septembris An. D. MCCXI.

13. Tercia Decima Abba fuit venerabilis Dña Elisendis de Copons er fuit electa V.

Septembris et obiit abatissa XV kals octpt A. D. MCCCLXVIII.

□

Pasqual després de copiar l'abaciologi afegeix un document redactat en català medieval, del qual no en sabem la data i que vol ser una mena de resum de la història del monestir. Es tracta del mateix text que Pere Miquel Carbonell va redactar en les seves Cròniques d'Espanya mentre exercia el càrrec d'arxiver reial, entre el 1476 i el 1517.¹⁶³

“En l'any de la Nativitat de N. Sr Jesucrist MCLXXIII fonch comensat en Catalunya lo Monastir de Vallbona de Dones per un Hermita anomenat Ramon de Vallbona, home de Sta vida lo qual per consell de Dª Berenguera sor de Dn Ramon de Cervera amenà Dones de Navarra les quals sots Dª Orga primera Abba. De dit nom colloca en lo qual monestir, lavors se reuniren moltes nobles Dones y de alt Linatge entre les quals foren Dª Ermensen de Robió. La dita Dª Berenguera de Cervera, Dª Elvira de Ager filla sua, y Dª Ermesen de Fontanes, totes aquestes succesivament foren Abbadesses de dit Monestir de Vallbona, y seguenment dotaren y ennobliren lo present Monestir de moltes rendes y ornaments.”

□

23

1319, 23 de febrer.

Blanca d'Anglesola, decreta en el Capítol, l'agraïment a perpetuïtat als benefactors de les donacions i favors rebuts des de la fundació.

- A- Original perdut
- B- Còpia manuscrita feta per Jaume Pasqual el 1800. Arxiu del monestir de Vallbona de les Monges. “Libre vert “.¹⁶⁴

Publicacions:

- a) J.J. Piquer, *Cartulari de Vallbona (1157-1665)* a *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, XXXVIII (1977-78), p. 99-100.¹⁶⁵

Quantum ex sacrarum veredico scripturarum eloquio excerpere possumus, remisse ingratitude execrabili vicium ad antiqui hostis, callide machinationis versucia ortum trahens, pro viribus nititur ut humanorum fragilitatem mencium a sui debita creatoris memoria arceat at avertat, atque ut precepto precipue Caritatis relicto, sic nos infringere satagit et instigat ut proximorum nostrorum a quibus etiam multiplicia pinguum elimosinarum beneficia sumpsimus, et si non totaliter, saltem aliquantulum quandoque sic faciat oblivisci quod eis debita orationum obsequia nec ut valemus

impendimus nec impendimus ut valemus. Sed quia preterita negligencia a reatu culpe penitus non excusat, nisi ipsa precognita protinus evitetur, ideo onno Domini MCCC XII, VII kalenda marci, ego domina Blanca de Angularia, Dei gratia abbatissa monasterii Vallisbone, quorundam instrumentorum antiquorum istoriam perlegentes, invenimus inter cetera nostrum monasterium ad antiquis iam multorum annorum curriculum evolutis, tam a quibusdam nobilibus dominabus religionis nostre habitum in eodem recipientibus quam ab aliis plerisque venerabilibus secularibus personis, redditum castrorum censualium perpetuorum ac multiplicium elemosinarum pingua beneficia habuisse. Ex quibus quidem obligabamur in parte quosdam tenere presbiteros pro earumdem salute animarum missarum digna Deo sacrificia offerentes. Ulterius vero cum evigilantius predicta instrumenta percurremus indagine perspicaci, ibidem reperimus nos: Domine Sibilie de Cervilione et duarum insuper dominarum sororum nobilis Berengarii de Podio Viridi singulatim legitimas recepisse et CC morabatinos nos pro domina Sibilila Durg, que tandem abbatissa Sancti Ilarii est defunta, pro quibus etiam nos obligari fatemur ad quedam suffragia persolvenda.

Sane, quia a longiribus citra temporibus dictum monasterium magnis fuit valde debitis obligatum, propter quod multiplicis opprimentis honus inopie sepius est perpeccatum tum propter decimam quam XV annis in nostris solum temporibus solvimus, tum propter pleraque officinarum opera necessaria que in preterito construximus et in posterum similiter alia edificare Deo dante propinimus, tum propter quamplurima et frequentia subsidia que domine Pape variis Nunciis et Legatis nos exhibuisse memimus, tum etiam propter aliorum innumerabilium casualitates eventum quos sustinuimus, non potuit hucusque nec nostris nec etiam preteritis earum que nos predecessere abbatissarum temporibus, predictarum animabus personarum secundum meritum et debitum que predictis omnibus responderi. At vero atencius cogitantes non esse utile nec dignum predictam negligenciam ex preallegatis causarum generibus a principio aliquantulum dissimulatam posteriori tempore in mala consuetudine continuacione adhibita refoveri, presertim quia, secundum sapientem, modicus error in principio maximus fit in fine. Quidquid in principio est minimum in fine fit multum magnum, ideo iterum animabus prefatis cupientes in precenciarum saltem in parte aliqua satisfacere et nostram etiam a tanti reatus principio preservare, ex presenti statuto firmiter duximus ordinandum volentes hoc insuper perpetuo inviolabiliter observari,

ut in quolibet VI sequentium mensium, scilicet: februarii, iunii, iulii, octobris, novembris et decembris, prima videlicet die vacante, missa pro eisdem conventualis solempniter celebretur et omnes eciam sacerdotes eadem die pro eisdem missas privatas volumus celebrare. Qua die similiter omnes domine psalmum De profundis teneatur quinquagesies recitare. Quod si aliquas earum que cantant in cantus solemnitatis occupari contingerit, dictum psalmum infra octo dies ad longius teneantur tocians dicere quociens iam de aliis est expressum. Que vero dictum psalmum nesciunt, recitent quinquagesies Pater noster. Item eadem iniunctione volumus semper uniformiter observari ut in qualibet missa pro domina Regina, per totum anni circuitum quotidie celebrata, pro eisdem semper collecta Deus cui proprium est, et cetera, secundo dicatur loco reposita, quod eciam cotidie ab omnibus sacerdotibus in suis privatis missis singulis similiter dicimus faciendum.

Item volumus et ordinamus quos pro illis duabus abbatissis in Capitulo tumulatis nec non

et pro defunctis abbatissis aliis universis, quas in preterito magnam paupertatis laborisque immensi sustinuisse scimus artitudinem et pressuram, specialiter pro hiis qui a principio venientes cum gravi diei et estus pondere huius extitere monasterii fundatrices, quodlibet anni tempore revoluto in memse madii prima die mensis vacante, missa conventualis solempniter celebretur et sacerdotes in singulis missis privatis, et domine eciam in suis oracionibus plene per omnia satisfaciant, sicut iam superius pro qualibet missa VI mensium predictorum extitit ordinatum. Nos autem domina Blanca, Dei gratia sepe dicti Vallisbone monasterii abbatissa, vestris ut moris est usitati laboribus satisfacere cupientes, ordinamus et volumus insuper perpetuo inviolabiliter observari ut feria VI in mediatate predictorum anniversarium quorumlibet sacra sollempnia subsequente, cellararia sicut infirmitorio ita et in conventu dando ova IIII cuilibet, dominabus provideat universis quod de omnibus sacerdotibus et aliis eciam in de pitancie partem conventus recipientibus dicimus faciendum.

BIBLIOGRAFIA

ALCOBERO, A., *L'Arxiu Reial de Barcelona i la historiografia humanista: les Cròniques d'Espanya de Pere Miquel Carbonell, a Tercer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol II, Universitat de Barcelona 1993, pp.515-524.

ALTISENT, A., *L'espluga de Francolí de 1079 a 1200, un poble de la Catalunya Nova, els segles XI-XII*, L'Espluga de Francolí, ed. Servei de publicacions del casal de l'Espluga de Francolí, 1967.

ALTISENT, A., *Ramon de Vallbona i l'eremitori de Poboleda*, a *Studia Monàstica*, Abadia de Montserrat, nº 10, 1968, p. 141-149.

ALTISENT, A., *Fitxes i notes d'arxiu sobre monestirs de monges cistercenques a Catalunya*, a *Estudis Cistercencs*, VIII, 1972, pp. 7 i 16.

ALTISENT, A., *Diplomatari de Santa Maria de Poblet*. Volum I, Anys 960-1177, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1993.

AMAT i TORRES, F., *Memorias*, ed. J. Verdaguer, 1836.

BERGADÀ, F., *Datos referents al monestir de Vallbona de les Monges, extrets de documents inèdits qu obren en son riquíssim arxiu*, ms. de l'Arxiu de Vallbona, 1925.

BERGADÀ, F., *Compendi històric del reial monestir de Vallbona de les Monges*, a *Segarra*, nº 47 extraordinari, Maldà, 1927.

BERGADÀ, F., *El Real Monasterio cisterciense de Sta Maria de Vallbona de las Monjas*, publica: La Sociedad de Atracción de forasteros, vol. XIII, Barcelona, 1928.

BERGADÀ, R., *Disertación histórica sobre el origen del pueblo de Vallbona de las monjas y su devoción a la stma virgen del Tallat*. Certamen público celebrado por la Academia bibliografico mariana, 1905.

BONEU, Marià de, *Índex vell: Llibre Major, Repertori i Haepilago de tot lo que conté lo Real Arxiu de Nostra Senyora de Vallbona*, ms. de l'Arxiu de Vallbona, 1713.

CARESMAR, J., *Monestirologia 1718-1791*, ms. de Santa Maria de Bellpuig de les Avellanés (La Noguera).

Cartulari de Poblet. Edició del manuscrit de Tarragona (per J. Pons Marquès), Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1938.

Espejo del santo y real monasterio de Tulebras, ms. de l'arxiu de Tulebras, 1686, f. 9.

FARRÉ, B., *Història de la Poble de Cérvoles*, 1987, Ajuntament de la Poble de Cérvoles.

- FELIU DE LA PENYA, N., *Anales de Cataluña*, vol. II, 1709.
- FORT I COGUL, E., *El eremitismo en la archidiócesis tarraconense a España eremítica*. Actas de la VI Semana de Estudios Monásticos. Abadía de San Salvador de Leyre, septiembre 1963. Pamplona 1970, ed. Aranzadi.
- FORT I COGUL, E., *L'eremitisme a la Catalunya nova*, a *Studia monastica*, VII, 1965, 63-126.
- GONZALVO, G., i BARÓ, X., *Notes sobre l'evolució de la historiografia generada al voltant del monestir cistercenc de Santa Maria de Vallbona*, a *URTX*, Museu i Arxiu Comarcal de l'Urgell, Tarrega, 1997.
- GONZALVO, G., *La història i l'església de Santa Maria de Vallbona a Catalunya romànica*, vol. XXIV, 1997.
- GONZALVO, G. i SANS TRAVÉ, J.M., *Vallbona: guia històrico-artística*, ed. Milenio, Lleida, 1998.
- HUICI, A. *Colección diplomática de Jaime I, el Conquistador*, tomo III, segunda parte, Valencia, 1922, pp. 376-385.
- Índex nou*, ms. de l'Arxiu de Vallbona, 1794.
- JANINI, *Manuscritos*, nº 2, ms. de l'Arxiu de Vallbona. *Les quatre grans cròniques* a cura de F. Soldevila, ed. Selecta, Barcelona, 1971, pp. 165-166.
- Lo Aransel*, ms. de l'Arxiu del monestir de Vallbona, 1633.
- LLADONOSA, J., *Centros eremíticos en tierras de Lérida, a España eremítica*. Actas de la VI Semana de Estudios Monásticos. Abadía de San Salvador de Leyre, septiembre 1963. Pamplona 1970, ed. Aranzadi.
- LLADONOSA, J., *El Montsant i els ermitans*, a *Miscel·lània Ansel M. Albareda, I* (Analecta Montserratensia, IX), Montserrat, 1962, pp. 325-385.
- LLADONOSA, J., *El Real Monasterio de Santa Maria de Vallbona*, Editora Leridana, 1957. Hi ha una segona reimpressió: Lleida, IEL, 1973.
- MARTÈNE, E. i DURANT, U. *Thesaurus novus anecdotorum*, Bibliopolarum Parisiensium, 1717, I, cols. 1139-1148.
- MIRET, SANS, J., *Itinerari de Jaume I el Conqueridor*, Institut d'Estudis catalans, Barcelona, 1918.
- MORERA LLAURADÓ, E., *Tarragona cristiana. Historia del Arzobispado de Tarragona i del territorio de su provincia (Cataluña la Nueva)*, I, Tarragona, 1897 (reimpr: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Ayuntamiento de Tarragona, 1981).
- NAVASCUÉS, I., BELLO, C., GONZALVO, G.: *Inventari de l'Arxiu del Monestir de Santa Maria de Vallbona*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1992.
- PASQUAL, J., *Llibre Vert*, ms. de l'Arxiu de Vallbona, 1800.
- PASQUAL, J., *Carta al Marqués de Capmany*, ed. Valentin Torres, Barcelona, 1837. Reeditada pel Consell Comarcal de l'Urgell al 1991.
- PIQUER, J.J., *Notícies sobre fundacions femenines cistercenques a Catalunya, extrems de la Monestirologia inédita de P. Caresmar a l'Col·loqui d'Història del Monaquisme català*, vol. I, Santes Creus, 1967, pp. 233-262.
- PIQUER I JOVER, J. J., *El senyoriu de Verdú*, "Boletín Arqueológico", Tarragona, (Miscel·lània Sánchez Real", II), any LXVII-LVIII, època IV fasc. 97-104, 5-152; edició separada: Reial Societat Arqueològica, Tarragona, 1968.
- PIQUER, J. J., *El monasterio cisterciense de Vallbona: Crónica de Miguel Ramón Zapater a Hispania Sacra*, vol. 29, 1976, pp. 417-428.
- PIQUER, J. J., *Cartulari de Vallbona (1157-1665)*, a *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXXVII (1977-78), pp. 67-109.
- PIQUER, J. J., *La baronia de Vallbona (Notes d'estudi)*, IEL, Lleida, 1981, pp. 61-62.
- PIQUER, J. J., *Vallbona, guia espiritual i artística*, Vallbona de les Monges, 1983.
- PIQUER, J. J., *Abaciologi de Vallbona, 1153-1990*, Fundació d'Història i Art de Belfort, Santes Creus, 1990.
- RIQUER, Martí de, *Quinze generacions d'una família catalana*, Quaderns crema, Barcelona, 1998.
- SANS I TRAVÉ, J.M., *Història del Tallat*, ed. Virgili i Pagès, S.A, Lleida, 1986.
- SANS I TRAVÉ, J.M., *Precedents, fundació i primers anys del monestir de Vallbona (1154-1185)*, *Anuario de estudios medievales*, nº 29, Barcelona 1999, CSIC, pp. 959-1003.
- SANTACANA TORT, J., *El Monasterio de Poblet (1151-1181)*, C.SIC., Barcelona, 1974.
- SOLSONA, F., *Pergamins de Vallbona de les monges de l'A.H.N. de Madrid* a *l'Col·loqui d'Història del monaquisme català*, vol. I, Santes Creus, 1967.
- TRENCHS, J., *El monasterio de Scala Dei y su proyección hacia la formación del Priorato (1164-1300)*, Tesi de llicenciatura inédita, dirigida pel Prof. Emilio Sáez, Universitat de Barcelona, 1966.
- TOURTOULON, CH., *Études sur la maison de Barcelone, Jacme Ier le Conquerant*, Montpellier, typ. Gras, 1863-1867, 2 vol.
- Sacrae Cathalonie Monumenta*, ms. 729 de la Biblioteca de Catalunya, IX, pàgines 727-736.
- VILLANUEVA, *Viage literario a las iglesias de España*, Madrid, 1803-1852. XX i XXII.
- ZURITA, J., *Anales de Aragón*, CSIC, Instituto Fernando el Católico, Saragossa, 1967, vol. I.

NOTES

- ¹ Sobre la bibliografia referida a Vallbona vegeu, GONZALVO, G., i BARÓ, X., *Notes sobre l'evolució de la historiografia generada al voltant del monestir cistercenc de Santa Maria de Vallbona*, a *URTX*, Museu i Arxiu Comarcal de l'Urgell, Tarrega, 1997.
- ² Arxiu Monàstic de Vallbona 17.7. NAVASCUÉS, I., BELLO, C., GONZALVO, G.: *Inventari de l'Arxiu del Monestir de Santa Maria de Vallbona*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1992, pp. 364-365.
- ³ PASQUAL, J. *Carta al Marqués de Capmany*, ed. Valentin Torres, Barcelona, 1837. Reeditada pel Consell Comarcal de l'Urgell al 1991 amb pròleg de

GONZALVO, G., arxiver de l'Arxiu Comarcal de l'Urgell.

⁴ PIQUER, J.J., *Cartulari de Vallbona (1157-1665)*, a *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXXVII (1977-78), pp. 67-109.

⁵ ALTISENT, A., *Ramon de Vallbona i l'eremitori de Poboleda*, a *Studia Monástica*, Abadía de Montserrat, nº 10, 1968, p. 141-149.

ALTISENT, A., *Fitxes i notes d'arxiu sobre monestirs de monges cistercenques a Catalunya*, a *Estudios Cistercencs*, VIII, 1972, pp. 7 i 16.

ALTISENT, A., *Diplomatari de Santa Maria de Poblet*.

Volum I, Anys 960-1177, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1993.

⁶ Les dades sobre la biografia de Jaume Pasqual les hem consultat en el pròleg de la 2ª edició de la *Carta al Marqués de Capmany* editada pel Consell Comarcal de l'Urgell l'any 1991. El dit pròleg és obra de l'arxiver de l'Arxiu Comarcal de l'Urgell, Gener Gonzalvo i Bou.

⁷ CORREDERA, J., *La escuela histórica avellanense*, Lleida, I.E.I, 1971.

⁸ Biblioteca de Catalunya, 11 volums manuscrits. L'índex està publicat " Butlletí de la Biblioteca de Catalunya", V (1939), pp. 198-208.

⁹ Per consultar dades sobre la biografia de Maria Teresa de Riquer i Sabater vegeu PIQUER, J.J., *Abaciologi de Vallbona, 1153-1990*, Fundació d'Història i Art de Belfort, Santes Creus, 1990, pp.317-331. També disposem del recull fet per Martí de RIQUER, *Quinze generacions d'una família catalana*, Quaderns crema, Barcelona, 1998, pp. 704-720. En aquesta obra Martí de Riquer publica i comenta fragments de les cartes que l'abadessa envià, des del monestir de Vallbona, al seu germà Felip que vivia a Barcelona; és curiós com en les cartes al referir-se a Vallbona sempre diu "en aquest racó de món".

¹⁰ PASQUAL, J. *Carta al Marqués de Capmany*, ed. Valentin Torres, Barcelona, 1837. Reeditada pel Consell Comarcal de l'Urgell al 1991 amb pròleg de GONZALVO, G.

Jaume Ripoll en la seva *Advertencia al lector* ens indica que va servir-se de l'original manuscrit que era en poder del marquès de Capmany, conservat en el conjunt de les seves *Noticias históricas de la fidelísima ciudad de Cervera* (Actualment, a l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera. Manuscrit inèdit). També previu una altra còpia manuscrita a l'Arxiu Capitular de Vic, de la mà de Jaume Ripoll i Vilamajor, Obres manuscrites, Vol. XXVII, sense foliar.

¹¹ Jaume Ripoll era fill de Preixana i des del 1789 estudià filosofia i lleis a la universitat de Cervera, i es doctorà en dret canònic l'any 1800, des del 1812 fou nomenat canonge arxiver de la catedral de Vic, des de aleshores publicà diversos opuscles, un dels textos inèdits està dedicat a Vallbona, el manuscrit porta el títol de "Nota" i es conserva a l'Arxiu Monàstic de Vallbona, és un estudi de les abadesses del monestir, acabant amb l'abadiat de Violant de Perellós (1419-1422). També col.laborà amb el director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Pròsper Bofarull (1777-1859).

¹² Vegeu PASQUAL, J., *Llibre Vert*, ms. de l'Arxiu de Vallbona, 1800, p. 6 i *Carta al Marqués de Capmany*, 1837, p. 26.

¹³ Vegeu. BERGADÀ, F, *Compendi històric del reial monestir de Vallbona de les Monges*, a Segarra, nº 47, extraordinari, Maldà, 1927. I *El Real Monasterio cisterciense de Sta. Maria de Vallbona de las Monjas*, publica La Sociedad de Atracción de forasteros, vol. XIII, Barcelona, 1928.

¹⁴ PASQUAL, J., *Carta al Marqués de Capmany*, ed. Valentin Torres, Barcelona, 1837, pp 11-14 . Aquí l'autor ens explica les característiques del Còdex de Blanca d'Anglesola: *Finalmente el necrologio antiguo ú obitorio de las Sras. Abadesas, de que hasta la actualidad usan las monjas en el coro publicando la muerte de todas en sus correspondientes dias á la hora de prima.*

...me parece del caso dar razon exacta de la autenticidad y circunstancias de esa venerable i preciosísima pieza, que ha tenido la fortuna de salvarse de la furia i visicitudes de los tiempos que han destruido á tantas otras y llegar hasta nuestros dias. Aquel código pues escrito, según parece, poco más de cien años despues que Dna. Oria abandonó el monasterio de

Colobres, y pasó a gobernar de asiento el de Vallbona, es sobre hojas de pergamino de piel entera, ó de cerca tres palmos de alto, y dos de ancho. Empieza por las constituciones primitivas del orden cisterciense, ó a lo menos antiquísimas, precisamente las que son propias y peculiares de las monjas del mismo orden. Sigue despues un extracto de la vida y milagros del ermitaño Sn Ramon de Anglesola ó de Vallbona....A la vida del Sto. Sigue una copia exacta de su testamento. Inmediatamente una resolucion capitular del año 1312 en que Dna Blanca de Anglesola abadesa y sus monjas de Vallbona hacen un solemne estatuto , á fin de mostrarse perpetuamente agradecidas á tantos caballeros y señoras como habian favorecido con sus donaciones y limosnas al monasterio desde su ereccion hasta entonces,...Luego despues del estatuto capitular sigue en el código el abaciologio ó catálogo de las Sras. Abadesas que ha tenido el monasterio de Vallbona desde la primera que fue dna. Oria de Ramiro ó Ramírez hasta Dna Leocadia de Ricart y de Cardona, que se dice allí haber sido la "Trigesima sexta abbatissa quoe uniformiter fuit electa per vota secreta á " 6 de abril del año 1631. Debo prevenir que la letra de todo el código, y por consiguiente de la série de las primeras abadesas es uniforme, y la misma desde las constituciones hasta la eleccion de la noble Sra. Dna. GERALDA de Queralt que fuit electa anno Domini MCCLXXXII, de modo que la nota de la eleccion de la inmediata sucesora Dna. Blanca d'Anglesola (que se celebró en el 1294) ya es de otra letra, igualmente que todas las demas que siguen sin interrupcion hasta el espresado año 1631; siendo palpable la diferencia de caracteres en cada una de las elecciones notadas; de cuya no regular circunstancia puede inferirse fundadamente, que se continuarian las tales notas en el tiempo mismo de celebrarse las elecciones desde el año 1294, y que las anteriores á este año que son todas de una misma pluma y carácter, propio del siglo XIII y principios del XIV se escribieron durante el gobierno de de Dna. GERALDA de Queralt: circunstancia apreciable que pone el código en un alto grado de autenticidad, y le hace digno de la mayor fe y veneracion. Por lo que respecta al estatuto capitular y que es de época posterior, aprovecharon dos hojas blancas que mediavan entre el testamento de S. Ramon y el abaciologio."

Piquer, el gran historiador de Vallbona, anomena al Còdex desaparegut Còdex de Blanca d'Anglesola, però segon les informacions que ens dóna Pasqual sembla que seria més adequat anomenar-lo Còdex de GERALDA de Queralt, ja que fou durant el seu govern quan es redacta la part més important del còdex, Blanca tan sols hi afegiria, posteriorment, l'estatut capitular del 1312. En aquest estudi seguirem la denominació que en fa Piquer per no crear confusions.

¹⁵ PASQUAL, J., *Llibre Vert*, ms de l'Arxiu de Vallbona, 1800, pp. 135-140

¹⁶ Trobareu còpies d'aquest text a: PIQUER I JOVER, J.J. *Cartulari de Vallbona (1157-1665)* a *Boletin de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXXVII (1977-78) p.81-83. I una traducció al català a: BERGADÀ, R.. *Disertación histórica sobre el origen del pueblo de Vallbona de las monjas y su devoción a la stma virgen del Tallat*. Certamen público celebrado por la Academia bibliografico mariana, 1905, pp. 104-110. La llegenda també fou esmentada per AMAT I TORRES, F., en les *Memorias*, J. Verdaguer, 1836, p. 719

¹⁷ *Cartulari* , ob. Cit. p. 83

¹⁸ Vegeu FARRÉ I LLORETA, B., *Història de la Poble de Cérvoles*, 1987, Ajuntament de la Poble de Cérvoles, p. 28

¹⁹ SANTACANA, J. *El monasterio de Poblet (1151-*

1181), Barcelona, 1974., pp. 678-679, doc. 220.

²⁰ Vegeu FARRÉ I LLORETA, B., *Història de la Poble de Cérvoles*, Ajuntament de la Poble de Cérvoles, 1987. L'autor ens assabenta de que en el lloc hi existien construccions serraïnes i que els primers documents cristians de Cérvoles ens parlen de la Torre de la Llena. La reconquesta de Cérvoles començà després de l'any 1120 quan el comte Ramon Berenguer III obté el lloc de Castellans, un cop reconquerit el castell de Cérvoles el lloc deuria passar a mans dels cavallers de la casa de Cervera, així ho testimonia el document datat al 1163 en què Guillem II de Cervera cedeix el domini feudal que hi tenia al monestir de Poblet. ALTISENT, A., *Diplomatari de Santa Maria de Poblet*, Volum I, Anys 960-1177, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1993, doc. 251, pp. 200-201.

Cal dir, però que Santa Maria de Vallbona està documentada des del 1153 quan una tal Agnès hi elegeix sepultura. Vegeu Piquer, Abaciologi, pp. 30-31. L'anotació apareix en dos manuscrits de l'arxiu del monestir Índex nou, fol.3, Índex vell, f. 68.

²¹ SANS I TRAVÉ, J.M., *Precedents, fundació i primers anys del monestir de Vallbona (1154-1185)*, *Anuario de estudios medievales*, n° 29, Barcelona 1999, CSIC, pp. 959-1.003, p 970-975

²² Vegeu PIQUER, J.J., *Cartulari*, ob. Cit., doc. 22, pp. 91-92

²³ ALTISENT, A., *Diplomatari de Santa Maria de Poblet*. Volum I, Anys 960-1177, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1993, doc. 222, p. 182.

²⁴ ALTISENT, A., *Diplomatari de Santa Maria de Poblet*. Volum I, Anys 960-1177, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1993, doc. 251, pp. 200-201. El document es firmat pel rei Alfons. Guillem de Cervera II i Ermesen són els pares del Guillem de Cervera III casat amb Berenguera de Cervera, la qual està estretament lligada a la fundació del monestir de Vallbona. Guillem de Cervera II és germà de Guerau de Jorba i net Guillem Dalmau.

²⁵ ALTISENT, A., *Diplomatari de Santa Maria de Poblet*. Volum I, Anys 960-1177, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1993, doc. 426, pp. 320-321.

²⁶ ALTISENT, A., *Història de Poblet*, abadia de Poblet 1974, pp. 25-34. El document el trobareu a ALTISENT, A., *Diplomatari de Santa Maria de Poblet*. Volum I, Anys 960-1177, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1993, doc. 140, p.127

²⁷ En la traducció d'aquesta part del document Sans Travé es diferencia d'Agustí Altisent i de Benet Farré: *predicti loci de Sorboles in manu venerabilis eiusdem loci Raimundi videlicet homines Dei atque Raimundi eremite humilis fratris eiusdem loci et aliorum ibi in Dei servitio permanentium*. Mentre que el primer creu que l'anomenat venerable Ramon home de Déu és un personatge diferent del Ramon eremita humil que s'anomena després, Altisent i Farré creuen que es tracta d'una matització d'un mateix personatge. Des de la meua òptica em sembla més lògic interpretar que es tracta de la mateixa persona.

Vegeu FARRÉ I LLORETA, B., *Història de la Poble de Cérvoles*, 1987, Ajuntament de la Poble de Cérvoles, pp.27-28. ALTISENT, A., *Diplomatari de Santa Maria de Poblet*, volum I (960-1177), abadia de Poblet i Departament de Cultura de la Generalitat, 1993, pp.168-169. SANS I TRAVÉ, J.M., *Precedents, fundació i primers anys del monestir de Vallbona (1154-1185)*, *Anuario de estudios medievales*, n° 29, Barcelona 1999, CSIC, p. 967.

²⁸ Vegeu PIQUER, J.J., *Abaciologi*, ob. Cit., pp. 30-31. L'anotació apareix en dos manuscrits de l'arxiu del monestir Índex nou, fol.3, Índex vell, f. 68r, ms de l'Arxiu del monestir de Vallbona. Inventari documental, redactat per Marià de Boneu i que començà el

29 de novembre de 1713.

²⁹ PIQUER I JOVER, J. J. *Cartulari de Vallbona (1157-1665)* a *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXXVII (1977-78) p.77.

³⁰ Vegeu PIQUER, J. J. *Abaciologi*, ob. Cit., pp. 201-202, 208-209.

³¹ Vegeu PIQUER, J. J., *Cartulari*, ob. Cit., p. 77

³² Sobre els ermitans del Montsant vegeu: LLADONOSA, J., *El Montsant i els ermitans*, a *Miscel.lània Ansel M. Albareda, I* (Analecra Montserratensia, IX), Montserrat, 1962, pp. 325-385. I FORT I COGUL, E., *L'eremitisme a la Catalunya nova*, a *Studia monastica*, VII (1965), 63-126.

³³ FORT I COGUL, E., *El eremitismo en la archidiócesis tarraconense a España eremítica*. Actas de la VI Semana de Estudios Monásticos. Abadia de San Salvador de Leyre, septiembre 1963. Pamplona 1970, ed. Aranzadi, ob. cit. p. 114.

³⁴ ALTISENT, A. *Diplomatari*, ob. Cit., doc. 251, pp 200-201.

³⁵ Quan parlem de Santa Maria la Vella ja donem les referències bibliogràfiques pertinents.

³⁶ "...ego Arbertus de Castro Vetulo, dominus Ciurane, jussu et voluntate domini nostri Ildefonsi regis Aragonum...dono tibi Arnaldo de Salforiam i tibi Marie de Montissono et filio vestro Arnaldo illam populacionem quam Morariam vocant...ad populandum Est sicut he, iste affrontationes suprascripte includunt....preteer illud quod Petro de Monte Sancto dedi et sociis eius, aliud totum..do vobis.. VI, idus decembris anno Domine Incarnationis. MCLXX.... Sinum Petri, capellani de Siurana..Sig+num Ildefonsi regis Aragonum et comitis Barchinone. Signum Arnaldi scriptoris qui hanc cartam rogatus scripsit et iussu Petri capellini de Siurana die et anno quo supra" MORERA, E., vol. I, ap. 6 p. 35, Tarragona, 1897. El document el va trobar a l'arxiu de Poblet, però no apareix en el *Diplomatari* d'Altisent del 1993.

³⁷ Eufemià Fort creu que es tracta de la mateixa persona Vegeu FORT I COGUL, E., *El eremitismo*, ob. Cit., p. 114. L'autor, seguint a Josep Lladonosa identifica a Pere de Montsant amb Pere de Pinós, sacerdot.

³⁸ ALTISENT, A. *Diplomatari*, ob. Cit., pp. 120-121, doc. 131.

³⁹ La darrera notícia del grup del Montsant ens la dona un document transcrit per Josep Trenchs el qual ens informa que al 1194 quedaven encara al Montsant els ancoretes Arnau de la Morera, Gili, Joan i Ramon. Vegeu: TRENCHS, J., *El monasterio de Scala Dei y su proyección hacia la formación del Priorato (1164-1300)*, Tesi de llicenciatura inèdita, dirigida pel Prof. Emilio Sáez, Universitat de Barcelona, 1966. AHN, Secc. Clero, carp. 2.846, perg. 11. I al 2 de setembre de 1210 encara residien a Santa Maria del Montsant el germà Guerau Miquel i el germà Joan, moment en que l'arquebisbe de Tarragona Ramon Rocaberti dona el lloc a Pere Balb i a la seva esposa per a que hi estableixin un monestir cistercenc femení. Vegeu VILLANUEVA, *Viage literario a las iglesias de España*, Madrid, 1803-1852. XX, ap. XLIX, p. 270. Document que copia de l'arxiu del monestir de Scala Dei.

⁴⁰ VILLANUEVA, J., *Viage literario a las iglesias de España*, Madrid, 1803-1852. Vol. XX, doc. 43, p. 262.

⁴¹ Vegeu LLADONOSA, J., *Centros eremiticos*, ob. cit. pp. 154-155.

⁴² TRENCHS, J., *El monasterio de Scala Dei y su proyección hacia la formación del Priorato (1164-1300)*, Tesi de llicenciatura inèdita, dirigida pel Prof. Emilio Sáez, Universitat de Barcelona, 1966. AHN, Secc. Clero, carp. 2.849, perg. 1

⁴³ ALTISENT, A., *Ramon de Vallbona*, ob. cit, pp. 142-148. Agustí Altisent també apunta la possibilitat que l'oratori que Poblet es compromet a construir-li l'any 1171, es situés a Poboleda ja que el document no especifica on s'ha de bastir, si ha Sorboles, a Poblet,

a Vallbona, al Montsant o a Poboleda. Ja hem vist com al 1171 Ramon de Vallbona segurament ja estava relacionat amb Poboleda.

⁴⁴ Una còpia del document original la va poder veure Jaume Pasqual en el Còdex de Blanca d'Anglesola, segons Pasqual el testament de Ramon de Vallbona devia ser copiat al còdex durant l'abadiat de Geralda de Queralt, entre el 1282 i el 1294, vegeu la nota n° 3 del present treball. Aquest còdex malauradament es va perdre i ara només en tenim la transcripció que en va fer Jaume Pasqual en el *Llibre Vert* conservat a l'arxiu del monestir i, la publicació que va fer ell mateix en *La carta*, 1837, p. 10-1, ob. Cit. Vegeu doc. 14. Pasqual va transcriure Colobres en lloc de Tolobres o Tulebres, nosaltres creiem que erròniament, ja que no hem pogut trobar cap vestigi ni arqueològic ni documental que ens informi de l'existència d'aquest monestir, segons Pasqual situat en la serra del Tallat, a pocs quilòmetres de Vallbona. Tots els historiadors anteriors al 1800, sempre havien dit que l'abadessa Òria Ramirez provenia de Tulebres, i que fou ella la responsable de la introducció del monestir de Vallbona a l'ordre del cister, entre aquest historiadors Eduard Carbonell i els cronistes Beuter i Manrique en els seus *Anales Cistercienses*. El primer i únic historiador que ha parlat de l'existència del monestir de Colobres ha estat Jaume Pasqual, però ell ha estat també el gran investigador dels orígens de vallbona, fou ell qui va poder examinar la majoria de documents de l'arxiu de Vallbona, avui desaparaguts, per la qual cosa se'ns fa molt difícil de contrastar les seves aportacions, sense cap mena de dubte, molt valioses per la historiografia de Vallbona.

Fixem-nos, per altra banda, que la diferència entre Tolobres, nom amb que es coneixia el monestir cistercenc en terres catalanes, i Colobres només hi ha una lletra que canviï, és la C per la T, i ja sabem que en l'escriptura gòtica, aquestes dues grafies són molt semblants.

⁴⁵ *Lo Aransel*, f. 4 v. Ms de l'Arxiu del monastir de Vallbona, és un primer intent de fer un abaciologi, es redactat per les mateixes monges cronistes, segueix al còdex de Blanca d'Anglesola. Vegeu PIQUER, J.J. *Abaciologi*, pp. 16 i 46-47.

⁴⁶ Vegeu, ALTISENT, A. *L'espluga de Francolí de 1079 a 1200, un poble de la Catalunya Nova, els segles XI-XII*, L'Espluga de Francolí 1967, ed. Servei de publicacions del casal de l'Espluga de Francolí.

⁴⁷ PIQUER, J.J. *Cartulari...*, ob. Cit., p. 78, doc. 6

⁴⁸ Segons ens informa Josep Maria Sans Travé Berenguera de Cervera ja era vidua el 31 d'octubre de 1172 ja que al signar com a testimoni de la donació d'una terra a Barbens feta pel seu Germà Guillem d'Anglesola al monestir de Poblet, feia constar que "va ser muller de Guillem de Cervera". Tot i que el document on Berenguera de Cervera, Berenguer de Boixadors, Arnau de Timor i el notari lteri; signen les darreres voluntats de Guillem de Cervera dugui la data del 26 d'abril de 1173 (vegeu doc. 8). SANS I TRAVÉ, J.M., *Precedents, fundació i primers anys del monestir de Vallbona (1154-1185), Anuario de estudios medievales*, n° 29, Barcelona 1999, CSIC, p. 974.

⁴⁹ ALTISENT, A., *L'espluga de Francolí de 1079 a 1200, un poble de la Catalunya Nova, els segles XI-XII*, L'Espluga de Francolí, ed. Servei de publicacions del casal de l'Espluga de Francolí, 1967.

⁵⁰ En aquest lloc J. Pasqual també tradueix Colobres per Tolobres, ja hem explicat en la nota n° 44 que nosaltres creiem que es va equivocar per la qual cosa, per no fer més complexa la comprensió del nostre treball parlem directament de Tulebres.

⁵¹ En aquest document el seu marit Guillem de

Cervera li deixa molt clar que si es torna a casar perdrà la majoria dels bens que li pertanyen mentre el seu fill Guillem i la seva filla Eldiarda siguin menors d'edat.

⁵² Vegeu les notes aclaridores que Ripoll adjunta a la *Carta* de Jaume Pasqual, ob. Cit. p. 44.

⁵³ Encara que en aquestes dates Fra Ponç i Bernat de Navaes, consten com a membres del convent de Vallbona. Vegeu el document de AHN de Madrid, Clero, Carpeta 1201, perg. núm 1

⁵⁴ Vegeu ALCOBERO, A., *L'Arxiu Reial de Barcelona i la historiografia humanista: les Cròniques de Espanya de Pere Miquel Carbonell, a Tercer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol II, Universitat de Barcelona 1993, pp.515-524.

⁵⁵ *Lo Aransel*, f. 4 v. Ms de l'Arxiu del monastir de Vallbona És un primer intent de fer un abaciologi, es redactat per les mateixes monges cronistes, segueix al *Còdex de Blanca d'Anglesola*. Vegeu PIQUER, JOSEP JOAN, *Abaciologi*, pp. 16 i 46-47

⁵⁶ CARESMAR, J., *Monestirologia 1718-1791* p. 734. Ms. de Santa Maria de Bellpuig de les Avellanets (La Noguera). Vegeu també a PIQUER, J.J., *Abaciologi*, pp.46-47. Piquer dedica un treball a examinar el manuscrit de Caresmar, vegeu, *Notícies sobre fundacions femenines cistercenques a Catalunya, extretes de la Monestirologia inédita de P. Caresmar a l'Col.loqui d'Història del Monaquisme català*, vol I, *Santes Creus*, 1967, pp 233-262.

⁵⁷ FELIU DE LA PENYA, N.: *Anales de Cataluña*, vol. II, p. 6. *Este año de 1173 el noble monje ó ermitaño de Poblet Pedro de Vallbona fundó el célebre monasterio de religiosas de S. Bernardo en el lugar de Vallbona, á instàncias de de Dna Berenguera de Cervera, viniendo Erga su primera abadesa con algunas religiosas del monasterio de Tulebras en Navarra*.

⁵⁸ *Espejo del santo y real monasterio de Tulebras*, Ms. De l'arxiu de Tulebras, de l'any 1686, f. 9.

⁵⁹ En un manuscrit de la Biblioteca Nacional de París, procedent dels arxius de Citeaux consta que el Capítol General del Cister va aprovar la integració de Vallbona a l'ordre al 1171 Ens en informa J.M. SANS I TRAVÉ, 1999, ob. Cit., p. 978. Segons la documentació que tenim del monestir de Vallbona aquesta data és molt avançada, sobre tot si tenim en compte que no és fins al març del 1176 que tenim documentada una abdesa de Vallbona i que l'abril del 1176 Ramon de Vallbona en el seu testament dóna llibertat a les monges de Vallbona per no obeir a l'abdesa de Tolobres si aquesta vol treure, a elles o algun bé, del lloc de Vallbona, la qual cosa significa que la comunitat de Vallbona encara no estava del tot estructurada sinó en fase de constitució. Creiem que la data de 1171 s'hauria de revisar i contrastar.

⁶⁰ Vegeu *Abaciologi*, ob. Cit., p. 52. *Llibre Vert*, ob. Cit. p. 86-88.

⁶¹ *Signum Dom. Sancie predictorum locorum donatricis atque regina*. La qual cosa ratifica la hipòtesi de J.J. Piquer de que el document de la donació del lloc de Vallbona en el que no hi consta la data, havia de signar-se el febrer d'aquest mateix any.

⁶² Vegeu *Abaciologi*, ob. Cit., p. 48-49. *Llibre vert*, 85-86. Índex vell, f.18. Índex nou, f.357.

⁶³ Vegeu PIQUER, J.J., *Abaciologi*, ob. Cit. p. 59. *Índex nou*, ob. Cit. f. 114, Índex vell, f. 142.

⁶⁴ Vegeu PIQUER, J.J., *Cartulari*, ob. Cit. pp. 19-20.

⁶⁵ PIQUER, J.J. *Cartulari*, ob. Cit. doc. 2, p.75.

⁶⁶ PIQUER, J.J., *Cartulari*, ob. Cit. doc. 3, p.76.

⁶⁷ PIQUER, J.J., *Cartulari*, ob. Cit. doc. 4, pp.76-77.

⁶⁸ PIQUER, J.J. *Cartulari*, ob. Cit. doc. 5, pp.77-78.

⁶⁹ PIQUER, J. J. *Cartulari*, ob. Cit. doc. 6, p.78.

⁷⁰ PIQUER, J.J., *Cartulari*, ob. Cit. doc. 8, p.79.

⁷¹ Vegeu PIQUER, J. J., *Cartulari*, ob. Cit. pp. 89-90

- ⁷² Vegeu PIQUER, J. J., *Abaciologi*, ob. Cit. p. 57, *Índex nou*, ob. Cit. f. 8, *Índex vell*, ob. Cit. f. 74.
- ⁷³ Vegeu PIQUER, J. J., *Abaciologi*, ob. Cit. p. 57, *Índex nou*, ob. Cit. f. 35, *Índex vell*, f. 152.
- ⁷⁴ SOSLSONA, F., *Pergamins de Vallbona de les monges da l'A.H.N. de Madrid a l Col.loqui d'Història del monaquisme català*, vol. I, *Santes Creus*, 1967, p. 327.
- ⁷⁵ Vegeu PIQUER, J. J., *La baronia de Vallbona (Notes d'estudi)*, IEI, Lleida, 1981, pp. 61-62.
- ⁷⁶ PIQUER, J. J., *Cartulari*, ob. Cit. p. 84
- ⁷⁷ PIQUER, J. J., *Abaciologi*, ob. Cit. pp. 49-52
- ⁷⁸ Amb la transformació de l'antiga comunitat eremítica, encapçalada per Ramon de Vallbona, en un cenobi cistercenc dirigit per l'abadessa Òria hi devia haver un buit legal quan a la pertinença dels bens de la comunitat.
- ⁷⁹ PIQUER, J. J., *Abaciologi*, ob. Cit. pp. 49-52
- ⁸⁰ PIQUER, J. J., *Cartulari*, ob. Cit. doc. 15, pp.85-86.
- ⁸¹ Ms del monestir de Vallbona, *Índex nou*, ob. Cit. f. 345- *Índex vell*, ob. Cit. f. 18v.
- ⁸² Ms de l'Arxiu de Vallbona. És el més antic document pontifici conservat a l'arxiu. Vegeu BERGADÀ, F., *Datos referents al monestir de Vallbona de les Monges, extrets de documents inèdits qu obren en son riquissim arxiu*. Ms de l'Arxiu de Vallbona, 1925, pp.22-23. Vegeu, *Abaciologi*, ob. Cit.,pp59-60.
- ⁸³ PIQUER, J. J., *Abaciologi*, ob. Cit. p. 80.
- ⁸⁴ PIQUER, J. J., *Abaciologi*, ob. Cit. p. 84.
- ⁸⁵ PIQUER, J. J., *Abaciologi*, ob. Cit. p. 84.
- ⁸⁶ PIQUER, J. J., *Abaciologi*, ob. Cit. p. 86.
- ⁸⁷ PIQUER, J. J., *Abaciologi*, ob. Cit.,p. 86.
- ⁸⁸ PIQUER, J. J., *Abaciologi*, ob. Cit.,p. 86. PASQUAL, J., *Llibre Vert*, pp. 105-109.
- ⁸⁹ PIQUER, J. J., *Abaciologi*, ob. Cit.,p. 96. Sanxa havia dedicat els darrers anys de la seva vida a l'ordre de l'Hospital de San Joan de Jerusalem
- ⁹⁰ PIQUER, J. J., *Cartulari*, ob. Cit.,p. 97-98. PASQUAL, J., *Llibre Vert*, ob. Cit.,pp. 43 i 110-111.
- ⁹¹ PIQUER, J. J., *Abaciologi*, ob. Cit., p. 96. PASQUAL, J. *Llibre Vert*, ob. Cit., pp. 47-49.
- ⁹² PIQUER, J. J., *Cartulari*, ob. Cit.,p. 97-98. PASQUAL, J., *Llibre Vert*, ob. Cit.,pp. 43 i 110-111.
- ⁹³ BERGADÀ, F., *El real Monasterio cisterciense de Sta Maria de Vallbona de las Monjas*, Sociedad de Atraccion de forasteros, vol. XIII, Barcelona, 1928, pp. 23-27
- ⁹⁴ MIRET, SANS, J. *Itinerari de Jaume I el Conqueridor*, Barcelona, Institut d'Estudis catalans, 1918, p.413.
- ⁹⁵ Per més informació sobre les deixes de Jaume I vegeu : PIQUER, J. J., *Abaciologi*, ob. Cit., pp. 85-97. PIQUER, J. J., *Abaciologi*, ob. Cit., p. 102.
- ⁹⁶ PIQUER, J. J., *Cartulari*, ob. Cit., pp. 98-99, doc. 28.
- ⁹⁷ PIQUER, J. J., *Abaciologi*, ob. Cit., p. 113.
- ⁹⁸ PIQUER, J. J., *Abaciologi*, ob. Cit., p. 118
- ⁹⁹ PIQUER, J. J., *Abaciologi*, ob. Cit., p. 119
- ¹⁰⁰ PIQUER, J. J., *Abaciologi*, ob. Cit., p. 131
- ¹⁰¹ Vegeu nota 7.
- ¹⁰² Vegeu SANS I TRAVÉ, J.M., *Història del Tallat*, ed. Virgili i Pagès, S.A, Lleida, 1986, pp.51-53.
- ¹⁰³ Vegeu, PIQUER, J.J., *Cartulari*, ob. Cit.,p. 101
- ¹⁰⁴ Vegeu ALCOBERO, A., *L'Arxiu Reial de Barcelona i la historiografia humanista: les Cròniques de'Espanya de Pere Miquel Carbonell*, a *Tercer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol II, Universitat de Barcelona 1993, pp.515-524.
- ¹⁰⁵ *Lo Aransel*, f. 4 v. Ms de l'Arxiu del monastir de Vallbona És un primer intent de fer un abaciologi, es redactat per les mateixes monges cronistes, segueix al *Còdex de Blanca d'Anglesola*. Vegeu PIQUER, JOSEP JOAN, *Abaciologi*, pp. 16 i 46-47.
- ¹⁰⁶ CARESMAR, *Monestirologia* 1718-1791, p. 734. Ms. de Santa Maria de Bellpuig de les Avellanés (La Noguera). Vegeu també a PIQUER, J. J., *Abaciologi*, ob. Cit., pp.46-47. Piquer dedica un treball a examinar el manuscrit de Caresmar, vegeu, *Notícies sobre fundacions femenines cistercenques a Catalunya, extretes de la Monestirologia inédita de P. Caresmar a l Col.loqui d'Història del Monaquisme català*, vol I, *Santes Creus*, 1967, pp. 233-262.
- ¹⁰⁷ FELIU DE LA PENYA, N.: *Anales de Cataluña*, vol. II, p. 6., *Este año de 1173 el noble monje ó ermitaño de Poblet Pedro de Vallbona fundó el célebre monasterio de religiosas de S. Bernardo en el lugar de Vallbona, á instancias de de Dna Berenguera de Cervera, viniendo Erga su primera abadesa con algunas religiosas del monasterio de Tulebras en Navarra*.
- ¹⁰⁸ Ob. Cit.,pp. 5 i 6.
- ¹⁰⁹ Ob. Cit., p. 94
- ¹¹⁰ Carpeta, 103, doc. 2126.
- ¹¹¹ Entre els investigadors que varem examinar el document s'hi trobava Beatriz Canellas, responsable de l'ACA. Per tant nosaltres creiem que el mateix error que van cometre, els investigadors del 1717 i del 1922 també el va cometre Jaume Pasqual al traduir Colobres en lloc de Tolobres. Vegeu MARTÈNE, E. i DURANT, U. *Thesaurus novus anecdotorum*, Bibliopolarum Parisiensium, 1717, I, cols. 1139-1148. I també HUICI, A. *Colección diplomática de Jaime I, el Conquistador*, tomo III, segunda parte, Valencia, 1922, pp. 376-385.
- ¹¹² El darrer d'ells és el de Josep Maria Sans Travé publicat el 1999, es tracta d'un article titulat *Precedents, fundació i primers anys del monestir de Vallbona (1154-1185) A Anuario de estudios medievales*, CSIC, Barcelona, 1999, pp. 959-1003.
- ¹¹³ Dins del monestir se'l coneix amb el nom de Llibre Vert pel color de la seva enquadernació, el títol autèntic és: "Respuesta a los cinco interrogatorios del Sr Vicario General Cisterciense: que a solicitud de la mui ilustre Señora Doña Theresa de Riquer y de Sabater abadesa, i de su Real Monasterio de Vallbona. Ha trabajado, despues de examinados los antiguos instrumentos de su Arxiu, el Doctor en Derechos Don Jaime Paqual, canónigo premonstratense y ex-abat del real Monasterio de Bellpuig de las Avellanés. Año MDCCC". Ms. De l'arxiu de Vallbona; 313 x 208 mm.doc. n° V.
- ¹¹⁴ MORERA LLAURADÓ, E. *Tarragona cristiana. Historia del Arzobispado de Tarragona i del territorio de su provincia (Cataluña la Nueva)*, I, Tarragona, 1897 (reimpr: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramón Berenguer IV, Ayuntamiento de Tarragona, 1981).
- ¹¹⁵ PIQUER, J.J., *Cartulari de Vallbona (1157-1665)* a *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, XXXVIII (1977-78), p. 74-75, doc. 1.
- ¹¹⁶ ALTISENT, A., *Diplomatari de Santa Maria de Poblet*, volum I (960-1177), abadia de Poblet i Departament de Cultura de la Generalitat, 1993.
- ¹¹⁷ En el document quan s'esmenten els termes amb els que lllinda la porció de terra donada, apareix el terme Colobrer. Tal com adverteix J.J. Piquer (*Cartulari*, p. 77) cal identificar-lo amb el terme de Montesquiu, poble proper a Vallbona, del qual avui només en queden runes.
- ¹¹⁸ Ms. De l'arxiu de Vallbona; 313 x 208 mm, doc, n° I.
- ¹¹⁹ Pere d'Aguda apareix en posteriors documents fent donacions, al 1169 dóna un hort i un alou de Sant Martí de riu Corb. Al 1180, Guillem d'Aguda dóna un lloc que té al Vilet. Vegeu doc. 5 i 17 del *Cartulari*, J.J. Piquer, ob. Cit, pp. 77 i 87.
- ¹²⁰ Ms. de l'arxiu de Vallbona; 313 x 208 mm. doc. n° II.
- ¹²¹ Jaume Ripoll a 1837, aclareix els llaços familiars entre els Anglesola i els Cervera: *Dna. Berenguera de Cervera fue hija de Dn. Berenguer Arnaldo (Arnau*

á la catalana) de Anglesola, señor de Bellpuig de Anglesola, llamado anteriomente Pujol o Pujols rubiols... fue mujer de Dn Guillermo de Cervera... fue hermana de Dn Guillermo I de Anglesola y tía de Dn Guillermod de Anglesola señores ambos de Bellpuig..(Avui disposem del valuós *Diplomatari de Poblet* d'Agustí Altisent, 1993, on es publiquen els documents que testimonien aquests llaços familiars, vegeu documents 162, 248, 258, 400, 443, 457, entre d'altres) És el mateix Ripoll qui ens assabenta de que es conserva el document en que Ramon Berenguer IV al 1139 dona a Berenguer Arnau les terres ermes de Bellpuig (Avui trobem el document publicat en el *Diplomatari d'Altisent*, vegeu doc. 93, p. 93). Així com una sentència arbitral del rei Alfons I del 1180 d'on es pot concloure que Guillem d'Anglesola fou el fill de Berenguer Arnau d'Anglesola i germà de Berenguera de Cervera el qui heretà el senyoriu de Bellpuig. I, que Bernat d'Anglesola fou el senyor de d'Anglesola. Segons Ripoll: *...los nobles urgeleses Anglesolas i Cerveras, tan conocidos por toda Catalunya, por ser contados entre los nueve famosos barones de ella...* Vegeu, PASQUAL, J. *Carta al Marqués de Capmany*, ed. Valentin Torres, Barcelona, 1837, p. 32. Pasqual havia mort al 1804, fou Jaume Ripoll i Vilamajor canonge arxiver de Vic el que s'encarregà de publicar-la i de complementar-la amb unes notes i observacions que aclareixen algunes de les dates que aporta Pasqual. La Carta de Pasqual ha estat publicada recentment pel Consell Comarcal de l'Urgell, amb interessant i aclaridor pròleg de Gener Gonzalvo i Bou.

Foren els comtes Ramon Berenguer II i Berenguer Ramon II que regnaren entre 1076-1082 els que al 1079 fan donació del terme i castell d'Anglesola a Berenguer Gombau, dit des de llavors d'Anglesola (Vegeu MIQUEL I ROSELL, F., Barcelona, CSIC, 1945, T. I, doc. 165).

¹²² PIQUER I JOVER, J. J., *El senyoriu de Verdú, "Boletín Arqueológico"*, Tarragona, (Miscel·lània Sánchez Real", II), any LXVII-LVIII, època IV fasc. 97-104, 5-152; edició separada: Reial Societat Arqueològica, Tarragona, 1968.

¹²³ ALTISENT, A., *Diplomatari de Santa Maria de Poblet*, volum I (960-1177), abadia de Poblet i Departament de Cultura de la Generalitat, 1993.

¹²⁴ Les correccions es refereixen a l'original perdut.

¹²⁵ En el document, tal com adverteix J.J. Piquer (*Cartulari*, ob. Cit., p. 77), es fa esment de dues comunitats de religiosos, la de Vallbona i la del Sant Esperit, segons Piquer el Sant Esperit era una antiga granja a 2 km de Vallbona de la que avui no en queda res. El castell Colobrer, també segons Piquer, cal identificar-lo amb el terme de Montesquiu, poble proper a Vallbona, del qual avui només en queden runes (vegeu doc. 2).

¹²⁶ Ms. de l'arxiu de Vallbona; 313 x 208 mm. doc. n° III

¹²⁷ VILLANUEVA, J., *Viage literario a las iglesias de España*, Madrid, 1803-1852, 22 vols.

¹²⁸ ALTISENT, A., *Diplomatari de Santa Maria de Poblet*, volum I (960-1177), abadia de Poblet i Departament de Cultura de la Generalitat, 1993.

¹²⁹ Aquí hi ha un forat en l'original Alb[+4], Altisent no té cap dubte de què els tracta de la paraula Albarcha, p. 209.

¹³⁰ Segons adverteix Altisent la frase és d'una altra mà del segle XII, però la creu enquadrada sembla autògrafa.

¹³¹ *Cartulari de Poblet*. Edició del manuscrit de Tarragona (per J. Pons Marqués), Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1938.

¹³² SANTACANA TORT, J., *El Monasterio de Poblet* (1151-1181), C.SIC., Barcelons, 1974.

¹³³ ALTISENT, A., *Diplomatari de Santa Maria de Poblet*, volum I (960-1177), abadia de Poblet i Departament de Cultura de la Generalitat, 1993.

¹³⁴ ALTISENT, AGUSTÍ, *Diplomatari de Santa Maria de Poblet*, volum I (960-1177), abadia de Poblet i Departament de Cultura de la Generalitat, 1993.

¹³⁵ Es conserva el document de l'11 d'octubre de 1175 en què Guillem de Cervera fill i la seva mare Berenguera fan la donació efectiva a Poblet, vegeu el doc. 541 del *Diplomatari* d'Agustí Altisent.

¹³⁶ Aquesta manera de datar es troba en altres documents redactats pel mateix lterí.

¹³⁷ ALTISENT, A., *Ramon de Vallbona i l'eremitori de Poboleda*, a *Studia Monástica*, Abadia de Montserrat, n° 10, 1968, p. 141-149.

¹³⁸ Ms. De l'arxiu de Vallbona; 313 x 208 mm. n° XI.

¹³⁹ Vegeu el document n° XI del *Libre Vert*, ms. de l'arxiu de Vallbona.

¹⁴⁰ Aquest document era a la capçalera del capbreu que l'abadessa Blanca d'Anglesola manà fer, l'any 1308, de les cases de Lleida que pagaven censos al monestir. Vegeu Piquer, *Cartulari...*, ob. Cit., p.79 el qual copia una anotació feta en el "Llibre Vert", Ms. De l'arxiu de Vallbona; 313 x 208 mm, doc. n° XII, p. 79.

¹⁴¹ Ms. de l'arxiu de Vallbona; 313 x 208 mm. n° XII, p. 79.

¹⁴² Beatriu devia ser la superiora del monestir, encara no rep la denominació d'abadessa.

¹⁴³ Ms. de l'arxiu de Vallbona; 313 x 208 mm.

¹⁴⁴ Ms. De l'arxiu de Vallbona; 313 x 208 mm.

Vegeu doc. n° 9.

¹⁴⁵ J. Pasqual fa una síntesi de l'encapçalament del document, no sabem perquè no el va transcriure literalment.

¹⁴⁶ Ms. De l'arxiu de Vallbona; 313 x 208 mm.

Vegeu doc. N° X.

El testament de Ramon de Vallbona va ser copiat per Pasqual de l'anomenat Còdex de Blanca d'Anglesola, (1312, avui desaparegut), en el *Llibre Vert*, p. 139-140, quan copia integrament el Còdex de Blanca d'Anglesola.

¹⁴⁷ PASQUAL, JAIME, *Carta al Marqués de Capmany*, ed. Valentin Torres, Barcelona, 1837. Paqual havia mort al 1804, fou Jaume Ripoll i Vilamajor canonge arxiver de Vic el que s'encarregà de publicar-lo i de complementar-lo amb unes notes i obserbacions que aclareixen algunes de les dades que aporta Pasqual. La Carta de Pasqual ha estat publicada recentment pel Consell Comarcal de l'Urgell, amb interessant i aclaridor pròleg de Gener Gonzalvo i Bou.

¹⁴⁸ 1800. Ms. De l'arxiu de Vallbona; 313 x 208 mm. (Vegeu doc. n° XVII). El testament de Ramon de Vallbona va ser copiat per Pasqual de l'avui desaparegut *Còdex de Blanca d'Anglesola* datat entre el 1294 i el 1312.

¹⁴⁹ Pasqual no copia tot el document, ell mateix fa la introducció.

¹⁵⁰ Aquest pergami no té data però si la signatura de la reina segons anota Pasqual. Piquer diu que cal situar-lo en les dates en què els reis varen visitar el monestir, al febrer de 1178.

¹⁵¹ Ms. De l'arxiu de Vallbona; 313 x 208 mm.

Vegeu doc. n° XVI.

¹⁵² Ms. De l'arxiu de Vallbona; 313 x 208 mm.

Vegeu doc. n° XVIII.

¹⁵³ Ms. De l'arxiu de Vallbona; 313 x 208 mm.

Vegeu doc. n° XXII.

¹⁵⁴ Ms. de l'arxiu de Vallbona; 313 x 208 mm.

¹⁵⁵ Ms. de l'arxiu de Vallbona; 313 x 208 mm. Vegeu doc. N° XXIII.

¹⁵⁶ PASQUAL, JAIME, *Carta al Marqués de Capmany*, ed. Valentin Torres, Barcelona, 1837. Paqual havia mort al 1804, fou Jaume Ripoll i Vilamajor canonge arxiver de Vic el que s'encarregà de publicar i de complementar el treball amb unes notes i observacions que aclareixen algunes de les dates que aporta Pasqual. La Carta de Pasqual ha estat publicada recentment pel Consell Comarcal de l'Urgell, amb

interessant i aclaridor pròleg de Gener Gonzalvo i Bou, és ell qui ens assabenta de què a l'Arxiu de Vallbona hi ha una còpia de la carta feta pel mateix Pasqual que porta la data de 1803. Jaume Ripoll es va servir de l'original en poder del marquès de Capmany conservat actualment en l'Arxiu Històric comarcal de Cervera. D'altra banda també perviu una còpia manuscrita a l'Arxiu Capitular de Vic de mà de Jaume Ripoll.

Sembla ser que el marquès de Capmany es va assabentar de l'existència del document que decretava en el Capítol la celebració de l'aniversari de Berenguera de Cervera, i fou aquest el motiu que el va empenyer a demanar a Jaume Pasqual que investigués la influència que va tenir Berenguera dins el monestir de Vallbona.

En la Carta Pasqual diu que va trobar el present document: *en un cajon del archivo de Vallbona bajo el título de "Instrumentos inútiles"*.

¹⁵⁷ Segons consta en aquest document Berenguera de Cervera fou mare de Guillem de Cervera qui heretà el senyoriu de Verdú i que esdevindria monjo de Poblet. I, també de Eldiàrdis d'Ager, esposa de Berenguer d'Ager (tal com documenta Ripoll, vegeu PASQUAL, J., *Carta...*, ob. cit., p. 44) i futura monja i tercera abadessa de Vallbona, segons indica l'Abaciologi primitiu que Pasqual copia de l'anomenat Còdex de Blanca d'Anglesola 1312, avui desaparegut. Vegeu PIQUER, J.J., *Cartulari*, ob. Cit. pp. 108-109.

¹⁵⁸ La reina mort poques hores després al monestir de Santa Maria de Salas, extramurs de la ciutat d'Osca.

¹⁵⁹ TOURTOULON, CH., *Études sur la maison de Barcelone, Jacme Ier le Conquerant*, Montpellier, typ. Gras, 1863-1867, 2 vol. Resumim part del document: Deixa als fills Pere, Jaume i Sanç el comtat de Pozsony, que té el rei d'Hongria, germà seu, i que li donà a ella la seva mare. Llega a les filles Constança, Sança, Maria i Isabel les joies que el rei els repartirà com ell vulgui. Diu que a la filla Violant, esposa del primogènit del rei de Castella, el futur Alfons el Savi, ja li va donar la seva part. Funda en el monestir de Vallbona, on elegeix sepultura, cinc capellanies, que sempre celebrin misses solemnes i preguin per la seva ànima i la del rei. Dóna 1.000 morabatins a Vallbona i altres quantitats menors als cenobis filials del Pedregal, les Franqueses, Vallverd i Casbas.

¹⁶⁰ La data no la sabem del cert, però segons Pasqual

aquesta deuria ser la data de redacció de l'abaciologi primitiu ja que ell que va poder examinar els documents originals ens assabenta que es manté la mateixa lletra fins a l'elecció de Geralda de Queralt (13 de juliol de 1282) i que a partir de la dimissió d'aquesta el 27 d'octubre de 1294 i d'elecció de Blanca d'Anglesola l'endemà, la lletra canvia. Per aquest motiu Piquer, el gran historiador de Vallbona, l'anomena Còdex de Blanca, nosaltres seguim la mateixa denominació. El valuós còdex, avui desaparegut, el va copiar Pasqual dues vegades, una a l'anomenat "Llibre vert" pp. 125-156, que es conserva a l'Arxiu de Vallbona, i l'altra a la "Sacrae Cathalonie Monumenta", ms. 729 de la Biblioteca de Catalunya, IX, pàgines 727-736. Pasqual també en va copiar fragments a la *Carta*, 1837, ob. Cit., pp.11-16, en la pàgina 14 d'aquesta publicació és on ens explica el canvi en el tipus de lletra la qual cosa li fa deduir l'antiguitat del còdex.

El còdex constava de les següents parts: Constitucions antigues de les monges del Cister, la vida de l'eremita Ramon de Vallbona, el testament de Ramon de Vallbona, el Decret del Capítol de les monges, presidit per Blanca d'Anglesola i l'Abaciologi.

¹⁶² L'obra fou publicada a Barcelona l'any 1546 (Vegeu ALCOBERO, A., *L'Arxiu Reial de Barcelona i la historiografia humanista: les Cròniques de Espanya de Pere Miquel Carbonell, a Tercer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol II, Universitat de Barcelona 1993, pp.515-524). Però en la publicació hi va haver un error en lloc de Ramon s'anomena Pere al fundador. Possiblement fou el mateix Carbonell qui afegí la nota al "Còdex de Blanca" i després la copiaria Pasqual al "Llibre Vert".

¹⁶² Ms. De l'arxiu de Vallbona; 313 x 208 mm. p. 139-144. El Decret formava part de l'avui desaparegut Còdex de Blanca d'Anglesola, datat al 1312, després del testament de Ramon de Vallbona i abans de l'Abaciologi.

¹⁶³ El decret el devia redactar la mateixa abadessa Blanca, amb un estil culte, tal i com diu Piquer: *l'estil del llatí mostra la influència dels clàssics, especialment de Ciceró*. Segons Piquer l'abadessa Blanca fou una dona culta afeccionada a la història i a la literatura, durant el seu mandat la biblioteca va creixer extraordinàriament. Vegeu PIQUER, J.J., *Cartulari...*, ob. cit., p. 101.